

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΥΒΡΙΔΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΑΤΟ

Του

Χρήστου Ιωάννου
ID: 1217702631

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΥΒΡΙΔΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΑΤΟ

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις

ΧΡΗΣΤΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ID: 1217702631

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © **Χρήστος Ιωάννου, 2023**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Ή ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Ιωάννου Χρήστος, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «ΥΒΡΙΔΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΝΑΤΟ», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

Ιωάννου Χρήστος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ 1
ABSTRACT 2
Πίνακας Βραχυγραφιών 3
Κεφάλαιο 1 - Εισαγωγή 4
Κεφάλαιο 2 - Υβριδικός Πόλεμος 8
2.1 Γενικά 8
2.2 Ορισμοί και Έννοιες 9
2.3 Μορφές – Χαρακτηριστικά - Εργαλεία Υβριδικού Πολέμου 11
2.3.1 Μορφές Υβριδικού Πολέμου 11
2.3.2 Χαρακτηριστικά Υβριδικού Πολέμου 12
2.3.3 Εργαλεία Υβριδικού Πολέμου 13
Κεφάλαιο 3 - Πληροφόρηση (Intelligence) 15
3.1 Γενικά 15
3.2 Ορισμοί και Έννοιες 17
3.3 Πως Λειτουργεί η Πληροφόρηση 18
3.3.1 Η Συνεργασία στη Πληροφόρηση 21
3.4 Ο Ρόλος της Πληροφόρησης στον Υβριδικό Πόλεμο 22
Κεφάλαιο 4 – ΝΑΤΟ Υβριδικός Πόλεμος και Πληροφόρηση 25
4.1 ΝΑΤΟ και Υβριδικός Πόλεμος 25
4.2.1 Η Αντιμετώπιση των Υβριδικών Απειλών από το ΝΑΤΟ 28
4.3 ΝΑΤΟ και Πληροφόρηση 29
4.3.1 Η Σημασία της Συνεργασίας στην Πληροφόρηση για την Αντιμετώπιση Υβριδικών Απειλών 30
4.3.2 Προβλήματα – Προκλήσεις που Αντιμετωπίζει 32
Κεφάλαιο 5 – Συμπεράσματα 34
Επίλογος 37
Βιβλιογραφία 38
Ξενόγλωσση 38
Ελληνόγλωσση 44
Διατριβές 45
Ηλεκτρονικές Πηγές 45

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Χρήστος Ιωάννου

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Υβριδικός Πόλεμος και ο Ρόλος της Πληροφόρησης στην Αντιμετώπιση του: Η Περίπτωση του ΝΑΤΟ

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις …… [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος)……[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: ……[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: ……[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Ανδρέα Λιαρόπουλο για την καθοδήγηση και τις συμβουλές κατά την διάρκεια της συγγραφής της μεταπτυχιακής διατριβής. Αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω όλους του καθηγητές, για τις πολύτιμες γνώσεις που μου πρόσφεραν κατά την διάρκεια των εξαμήνων. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω το Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου για την ευκαιρία που μου έδωσε να συμμετέχω στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στη σύζυγο και τα παιδιά μου, για την υπομονή και την υποστήριξη κατά την διάρκεια της ολοκλήρωσης των σπουδών μου.

Στη σύζυγο μου Δέσποινα και στα τρία υπέροχα παιδιά μας,
Ευθαλία, Μαρία & Φίλιππο

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο κύριος στόχος της Διπλωματικής Εργασίας, επικεντρώνεται στον ρόλο της πληροφόρησης στην αντιμετώπιση υβριδικών πολέμων. Αναλυτικότερα εστιάζουμε στις ενέργειες που καταβάλλονται τόσο εντός ΝΑΤΟ, όσο και μέσω συνεργασιών με άλλους διεθνείς δρώντες, ώστε να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη λειτουργία στον τομέα της πληροφόρησης. Απώτερος σκοπός είναι η καλύτερη ανταλλαγή πληροφοριών, οι οποίες θα μπορέσουν να οδηγήσουν στην ανάπτυξη δράσεων και παράλληλα θα είναι ικανές να εντοπίσουν έγκαιρα τις απειλές, προσφέροντας το έδαφος για την αντιμετώπιση τους. Αρχικά γίνεται αναφορά στους διάφορους συνώνυμους ορισμούς που έχουν δοθεί για τον υβριδικό πόλεμο, ενώ τονίζεται η κριτική που έχει ασκηθεί για τον συγκεκριμένο όρο. Στη συνέχεια αναλύονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά και εργαλεία που χρησιμοποιούνται κατά την διάρκεια ενός υβριδικού πολέμου, αναφέροντας επίσης τα είδη και τις μορφές που μπορεί να έχει κατά την διάρκεια που εξελίσσεται. Προχωράμε αναλύοντας τις διάφορες έννοιες της πληροφόρησης (intelligence), όπως αυτές περιγράφονται στη διεθνή βιβλιογραφία. Εντοπίζουμε συγκεκριμένες ενέργειες, προσεγγίσεις, και τις βασικότερες αλλαγές των μεθόδων που έχουν ακολουθηθεί τα τελευταία χρόνια σε αντίστοιχες περιπτώσεις ειδικότερα από πλευράς ΝΑΤΟ, στον τομέα της πληροφόρησης, ώστε να μπορεί να αναπτύξει στοχευμένες και συντονισμένες ενέργειες πληροφόρησης, με στόχο την αντιμετώπιση υβριδικού πολέμου. Αναδείξαμε τις ελλείψεις και τα προβλήματα που υπάρχουν και εμποδίζουν το ΝΑΤΟ να κατευθυνθεί, προς μία ολιστική προσέγγιση των υβριδικών απειλών με την βοήθεια της πληροφόρησης. Είδαμε τον ρόλο που έχουν συγκεκριμένες υπηρεσίες του ΝΑΤΟ στην μετάδοση πληροφοριών μεταξύ τους, αλλά και με άλλους δρώντες, έναντι των απειλών, τονίζοντας, τους λόγους για τους οποίους είναι αναγκασμένο να προσαρμόζει και να εξελίσσει τις στρατηγικές του, εναντίον των αναδυόμενων απειλών που προκύπτουν στο διεθνές περιβάλλον, εξαιτίας της πολυπλοκότητας και της ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης που διακρίνει τον σύγχρονο κόσμο. Η μεθοδολογία ακολουθεί την βιβλιογραφική έρευνα. Αναλύσαμε σε βάθος έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί από το ΝΑΤΟ και αντλήσαμε πληροφορίες από βιβλία, συλλογικούς τόμους, επιστημονικά άρθρα και κείμενα, ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, που μας βοήθησαν να απαντήσουμε στο βασικό ερώτημα, για τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η πληροφόρηση στην αντιμετώπιση του υβριδικού πολέμου.

Λέξεις κλειδιά: Υβριδικός Πόλεμος, Υβριδικές Απειλές, Πληροφόρηση, ΝΑΤΟ, Διεθνής Ασφάλεια.

ABSTRACT

The main purpose of this thesis focuses on the role of intelligence against hybrid warfare. In more details, we focus on the actions made within NATO, but also actions made in cooperation with other international actors, for the existence of a more efficient operation in the intelligence field. The ultimate purpose is a better sharing of information which may lead to the development of actions and shall be capable of identifying threats in time, providing the ground to deal with them. Initially, reference is made on the various synonymous definitions that have been given to hybrid warfare, whereas we emphasize on the criticism that has been made on this specific term. The main characteristics and tools used during hybrid warfare are then analyzed, referring also to types and forms it could have during its evolution. We proceed by analyzing the various concepts of intelligence as described in the international literature. We detect specific actions, approaches, and the most basic changes in the approaches, that have been taken during the last few years in similar cases, especially by NATO, in the intelligence area, so that it can develop targeted and coordinated intelligence actions in order to counter hybrid warfare. We highlight deficiencies and problems that exist and prevent NATO from directing towards a holistic approach of hybrid warfare using the help of intelligence. We saw the role of NATO various services in the transmission of information between them, but also between other actors, against threats, highlighting the reasons that force it to adapt and evolve it's strategies against emerging threats arising in the international environment, because of the complexity of the rapid technological development that distinguish the modern world. The methodology follows the literature research. We deeply analyze researches that have been carried out by NATO and we extracted information from books, in Greek and in foreign-language literature, that has helps us answer the main issue on the role that intelligence can play out during hybrid warfare treatment.

Keywords: Hybrid Warfare, Hybrid Threats, Intelligence, NATO**,** International Security

Πίνακας Βραχυγραφιών

CEPA: Center for European Policy Analysis

CSIS: Center for Strategic & International Studies

CIA: Central Intelligence Agency

Hybrid CoE: European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats

JISD: Joint Intelligence and Security Division

JISR: Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance

NIFC: NATO Intelligence Fusion Centre

TTIU: Terrorist Threat Intelligence Unit

ΝΑΤΟ: Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΑΣΕ: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη

Κεφάλαιο 1 - Εισαγωγή

Η ασφάλεια είναι μία από τις κυριότερες ανησυχίες των πολιτών παγκοσμίως. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η φύση της διεθνούς ασφάλειας και των συγκρούσεων παραμένουν ίδιες. Ο ανταγωνισμός των κρατών σε στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο, οι ένοπλες συγκρούσεις παραμένουν πάντα στο προσκήνιο και αποτελούν έναν άλυτο γρίφο από την αρχαιότητα έως την σύγχρονη εποχή. Ωστόσο ο τρόπος που εξελίσσονται πλέον δεν είναι ίδιος όπως κατά το παρελθόν (Bilal 2021).

Η ρευστότητα και η αστάθεια που υπάρχει στο διεθνές περιβάλλον σε θέματα ασφαλείας, ειδικά τις τελευταίες δεκαετίες, χαρακτηρίζονται από ραγδαία μεταβολή (Δασκαλάκης 2021, σ. 11). Η τάση για παγκοσμιοποίηση έχει προκαλέσει πολυπλοκότητα στο διεθνές σύστημα. Οι συγκρούσεις χαρακτηρίζονται από νέες, καινοτόμες και ριζικά διαφορετικές μορφές (Bilal 2021). Η εξέλιξη που παρατηρείται σε νέες προηγμένες τεχνολογίες, η ψηφιοποίηση της κοινωνίας, σε συνδυασμό με την ελεύθερη και άμεση μεταφορά πληροφοριών, αποτελούν ευκολία για την καθημερινότητα των πολιτών.

Οι παραπάνω αναδυόμενες ευκολίες δημιουργούν ευκαιρίες, αλλά δημιουργούν επίσης και κινδύνους. Αλλάζουν τον χαρακτήρα της σύγκρουσης, έχοντας μεγαλύτερη στρατηγική σημασία, με συνέπεια να αποτελούν ένα ευρύτερο φάσμα εργαλειοποίησης διαφόρων παραστρατιωτικών ομάδων ή ακόμα και διεθνών δρώντων, οι οποίοι τις εκμεταλλεύονται, καταφεύγοντας με αυτό τον τρόπο σε νέες μεθόδους για την δημιουργία αποσταθεροποίησης και υπονόμευσης βασικών αξιών των κρατών που επιθυμούν να πλήξουν (Pramitasari 2022, σ. 1; NATO 2022).

Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά των ενεργειών που χρησιμοποιούν, είναι ο συνδυασμός συμβατικών και μη συμβατικών, στρατιωτικών και μη στρατιωτικών ενεργειών, που καθιστούν τις ενέργειες του εντοπισμού, αναγνώρισης και αντιμετώπισης εξαιρετικά δύσκολες. Η φύση των στρατιωτικών απειλών έχει αλλάξει, καθώς οι αντίπαλοι χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο τον συνδυασμό των παραπάνω ενεργειών για την επίτευξη των στόχων τους (Pramitasari 2022, σ. 1).

Τα γεγονότα της Κριμαίας το 2014, είναι ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα, για την εξέλιξη του χαρακτήρα της σύγκρουσης και της νέας αντίληψης που κυριαρχεί, σηματοδοτώντας μία νέα προσέγγιση για τον τρόπο διαμόρφωσης στο διεθνές περιβάλλον ασφαλείας (Miranda Calha 2015, σ. 1). Από εκείνο το σημείο η συζήτηση για τις νέες μορφές απειλών έγινε εντονότερη, προσπαθώντας να δοθεί ένας κατανοητός ορισμός. Ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς ορισμούς που κυριαρχεί διεθνώς για την νέα μορφή πολέμου, είναι του υβριδικού πολέμου (Wither 2016, σ. 73).

Ο υβριδικός πόλεμος δεν είναι ένα νέο φαινόμενο, αλλά αποτελεί ένα τμήμα της ιστορίας από την αρχαιότητα, το οποίο όμως διαμορφώνεται ανάλογα την εποχή, εξαιτίας κυρίως της τεχνολογικής ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού των μέσων που χρησιμοποιούνται. Οι νέες τεχνολογίες διαδραματίζουν καταλυτικά στην επίδραση και την βελτίωση των συνθηκών για την εκκίνηση υβριδικών επιχειρήσεων (Thiele 2021, σ. ix). Ωστόσο, μόλις τα τελευταία χρόνια οι μελετητές ταξινόμησαν τον υβριδικό πόλεμο ως μία διακριτή κατηγορία (Κωνσταντόπουλος 2020, σ. 15).

Ο όρος του υβριδικού πολέμου αυξάνεται συνεχώς στο λεξιλόγιο της άμυνας και της ασφάλειας, ενώ οι περισσότεροι διεθνείς δρώντες θεωρούν, ότι η εμφάνιση επιθέσεων υβριδικού χαρακτήρα θα είναι πλέον συχνότερες. Η αντιμετώπιση του υβριδικού πολέμου απαιτεί καλή στρατηγική ικανότητα. Οι παραδοσιακές στρατιωτικές δυνάμεις, δυσκολεύονται να ανταποκριθούν απέναντι σε υβριδικές επιχειρήσεις. Χώρες που συμμετέχουν στον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου και λειτουργούν με το σύστημα της συλλογικής άμυνας, δυσκολεύονται να καταλήξουν σε συμφωνία για την πηγή προέλευσης των υβριδικών απειλών (Pramitasari 2022, σ. 1). Η νέα μορφή πολέμου έχει προκαλέσει καινούργιες προκλήσεις και σύγχυση στην αντίληψη των στρατιωτικών μέσων που απαιτούνται για την αντιμετώπιση του (Giegerich 2016, σ. 65).

Μία από τις μεγαλύτερες δυσκολίες για την αντιμετώπιση των υβριδικών επιθέσεων, είναι το στοιχείο του αιφνιδιασμού που εκμεταλλεύεται ο επιτιθέμενος. Για να αντιμετωπιστεί το στοιχείο του αιφνιδιασμού χρειάζεται να υπάρξει έγκαιρη αναγνώριση και εντοπισμός των απειλών. Το έργο της αναγνώρισης της προέλευσης τους, γίνεται ακόμα δυσκολότερο, καθώς στην διεθνή βιβλιογραφία, δεν υπάρχει ένας μοναδικός ορισμός της έννοιας του υβριδικού πολέμου, προκαλώντας μία γενική σύγχυση (Κωνσταντόπουλος 2020, σ. 5).

Ο Monaghan (2019, σ. 83) υποστηρίζει ότι ένα από τα βασικότερα εμπόδια για την καλύτερη κατανόηση των υβριδικών προκλήσεων είναι το πρόβλημα της γλώσσας. Θεωρεί τον υβριδικό πόλεμο και τις υβριδικές απειλές δύο εντελώς ξεχωριστές έννοιες. Από την εμφάνιση του υβριδικού πολέμου, η έννοια του δέχεται συνεχή και αυξανόμενη κριτική, ειδικά ως προς τον ορισμό την γενική ασάφεια και την υποτιθέμενη καινοτομία (Caliskan & Liegeois 2020, σ. 296). Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα τον υβριδικό πόλεμο θα επιχειρήσουμε στην εργασία να διακρίνουμε τις τρεις προσεγγίσεις που αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία, από την αρχαιότητα έως και την σημερινή σύγχρονη εποχή, ενώ θα αναλύσουμε τα βασικότερα εργαλεία που χρησιμοποιούνται στον υβριδικό πόλεμο (Κωνσταντόπουλος 2020, σσ. 7-10).

Για να επιτευχθεί η έγκαιρη αναγνώριση και εντοπισμός των απειλών χρειάζεται ύπαρξη επιχειρησιακής ετοιμότητας. Η επιχειρησιακή ετοιμότητα επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες. Ένας από αυτούς είναι η πληροφόρηση. Μέσω της καλής πληροφόρησης μπορούμε να αντλήσουμε τις κατάλληλες πληροφορίες, οι οποίες με την σειρά τους μπορούν να παρέχουν την δυνατότητα της αναγνώρισης και του εντοπισμού με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, εξασφαλίζοντας την αποφυγή αιφνιδιασμού.

Όπως μπορούμε να αντιληφθούμε η ανάγκη για αναγνώριση, εντοπισμό και αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών, δημιουργούν την απαίτηση για κατάλληλη απάντηση. Οι υβριδικές τακτικές στοχεύουν στην αύξηση της αβεβαιότητας, θολώνοντας την διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην ειρήνη κα τον πόλεμο. Στην περίπτωση αυτή οι υπηρεσίες πληροφοριών μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο για την μείωση της αβεβαιότητας που χαρακτηρίζει την πολιτική ασφαλείας, κατά την εκδήλωση των υβριδικών απειλών (Fagersten 2016, σ. 113). Ο λόγος είναι, ότι διαθέτουν την εμπειρία και τα μέσα για την συλλογή των πληροφοριών που θα βοηθήσουν στην πρόληψη και την αντιμετώπιση υβριδικών επιχειρήσεων (Thiele 2021, σσ. vi-vii).

Ωστόσο καμία υπηρεσία δεν μπορεί να γνωρίζει τα πάντα. Οι περισσότερες υπηρεσίες πληροφοριών αναγνωρίζουν τα κενά στην πρόσβαση τεχνογνωσίας και πόρων. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο κόσμος την σημερινή εποχή δεν είναι δυνατόν να επιλυθούν χωρίς κοινή προσπάθεια, με αποτέλεσμα η δημιουργία συμμαχιών για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας να κρίνεται αναγκαία. Τον σημαντικότερο ρόλο στην παγκόσμια ασφάλεια, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί στην σύγχρονη εποχή, τον κατέχει το ΝΑΤΟ. Η κύρια αρχή και σκοπός της δημιουργίας του συγκεκριμένου οργανισμού, είναι η διασφάλιση της συλλογικής άμυνας και της ασφάλειας (Guchua 2018, σ. 214).

Η δύναμη της συμμαχίας ωστόσο, χωρίς την απαραίτητη γνώση μπορούμε να πούμε ότι είναι άχρηστη ή ακόμα μπορεί να γίνει και επικίνδυνη. Το ΝΑΤΟ θα πρέπει να γνωρίζει όσο γίνεται περισσότερες πληροφορίες και λεπτομέρειες για τις απειλές που έχει να αντιμετωπίσει, τις ευκαιρίες που θα προκύψουν και να ενεργήσει όσο το δυνατόν πιο άμεσα γίνεται. Η λειτουργία των πληροφοριών, είναι για την εθνική ασφάλεια κάθε χώρας αναπόσπαστο κομμάτι (Betts 2007, σ. 1).

Για να καταφέρει ο οργανισμός να έχει την γνώση που απαιτείται, καθίσταται επιτακτική ανάγκη οι υπηρεσίες πληροφοριών των κρατών μελών να μπορούν, αλλά και να επιθυμούν κυρίως να συνεργαστούν μεταξύ τους. Εδώ προκύπτουν ορισμένα ερωτήματα που θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε μέσα από την διπλωματική διατριβή. Τελικά μπορούν ή θέλουν να συνεργαστούν τα κράτη μέλη του ΝΑΤΟ στην ανταλλαγή πληροφοριών για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών; Μπορεί να υπάρξει συνεργασία

με άλλους διεθνείς δρώντες στον τομέα αυτό; Ποια είναι τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι υπηρεσίες πληροφοριών; Το βασικότερο ερώτημα όμως που θα μας απασχολήσει είναι, αν τελικά η πληροφόρηση μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις ενός υβριδικού πολέμου, βοηθώντας τις υπηρεσίες πληροφοριών του ΝΑΤΟ να τον αντιμετωπίσουν;

Στα επόμενα κεφάλαια θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στα συγκεκριμένα ερωτήματα. Ωστόσο ο χαρακτήρας των υπηρεσιών πληροφοριών να κινούνται με μυστικότητα ενδεχομένως να μην μας δώσει ένα πλήρες φάσμα των ενεργειών τους που ακολουθούν στην αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών. Αρχικά θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τους ορισμούς και τις διάφορες έννοιες που έχουν δοθεί στον υβριδικό πόλεμο. Θα αναφερθούμε στην κριτική που έχει ασκηθεί στον συγκεκριμένο ορισμό από ορισμένους μελετητές. Θα συνεχίσουμε αναλύοντας ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά και εργαλεία που χρησιμοποιούνται κατά την διάρκεια ενός υβριδικού πολέμου, αναφέροντας επίσης τα είδη και τις μορφές που μπορεί να έχει κατά την διάρκεια που εξελίσσεται.

Θα προχωρήσουμε αναφέροντας τις διάφορες έννοιες της πληροφόρησης (intelligence), όπως αυτές περιγράφονται στη διεθνή βιβλιογραφία. Θα εντοπίσουμε συγκεκριμένες ενέργειες, προσεγγίσεις, και τις βασικότερες αλλαγές των μεθόδων που έχουν ακολουθηθεί τα τελευταία χρόνια σε αντίστοιχες περιπτώσεις ειδικότερα από πλευράς ΝΑΤΟ, στον τομέα της πληροφόρησης, ώστε να μπορεί να αναπτύξει στοχευμένες και συντονισμένες ενέργειες πληροφόρησης, με στόχο την αντιμετώπιση υβριδικού πολέμου. Θα επιδιώξουμε να αναδείξουμε τις ελλείψεις και τα προβλήματα που υπάρχουν και εμποδίζουν το ΝΑΤΟ να κατευθυνθεί, προς μία ολιστική προσέγγιση των υβριδικών απειλών με την βοήθεια της πληροφόρησης. Θα δούμε τον ρόλο που έχουν οι διάφορες υπηρεσίες του ΝΑΤΟ στην μετάδοση πληροφοριών μεταξύ τους, αλλά και με άλλους δρώντες, έναντι των απειλών, τονίζοντας, τους λόγους για τους οποίους είναι αναγκασμένο να προσαρμόζει και να εξελίσσει τις στρατηγικές του, εναντίον των αναδυόμενων απειλών που προκύπτουν στο διεθνές περιβάλλον, εξαιτίας της πολυπλοκότητας και της ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης που διακρίνει τον σύγχρονο κόσμο.

Κεφάλαιο 2 - Υβριδικός Πόλεμος

2.1 Γενικά

Πριν ξεκινήσουμε να αναφερόμαστε στον υβριδικό πόλεμο, θα ήταν σκόπιμο να εξηγήσουμε την ετυμολογία της λέξεως «υβριδικός», η οποία αναφέρεται στη διασταύρωση δύο στοιχείων, που ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες και συνδέονται μεταξύ τους, με έναν ακανόνιστο ή αφύσικο τρόπο, έχοντας ως κύριο σκοπό να εκτελέσουν μία κοινή λειτουργία (Δασκαλάκης 2021, σ. 23; Lasconjarias & Larsen 2015, σ. 258).

Ο υβριδικός πόλεμος είναι ένα φαινόμενο που πρωτοεμφανίστηκε κατά την αρχαιότητα και επεκτείνεται έως την σημερινή σύγχρονη εποχή. Ο Γενικός Γραμματέας του NATO Jens Stoltenberg φαίνεται να συμμερίζεται την άποψη αυτή, όταν αναφερόμενος στον υβριδικό πόλεμο τόνισε, «*ο πρώτος υβριδικός πόλεμος που γνωρίζουμε μπορεί να είναι ο Δούρειος ίππος*» (Lasconjarias & Larsen 2015, σ. 1). Αυτό το οποίο έχει αλλάξει ουσιαστικά και τον έχει ενισχύσει ακόμα περισσότερο, σε σχέση με το παρελθόν, είναι η εξέλιξη της τεχνολογίας. Οι νέες τεχνολογίες έχουν επηρεάσει καταλυτικά τα υβριδικά μέσα, τις μεθόδους, τις τακτικές και τις στρατηγικές που χρησιμοποιούνται κατά την εκδήλωση υβριδικών επιχειρήσεων. Η δυναμική τους προσφέρει σημαντική βελτίωση για τις συνθήκες εκκίνησης των υβριδικών απειλών, παρέχοντας ένα διευρυμένο οπλοστάσιο στον επιτιθέμενο, προσθέτοντας με αυτό τον τρόπο της αύξηση της εμβέλειας, αλλά και την προοπτική της επιτυχίας (Thiele & Schmid 2020, σ. 1).

Στην πραγματικότητα ο υβριδικός πόλεμος δεν είναι κάτι διαφορετικό από τον κοινό πόλεμο. Πολλοί θεωρούν ότι ο υβριδικός πόλεμος απλώς αντικατοπτρίζει την σημερινή μορφή του πολέμου (Caliskan & Liegeois 2020, σ. 305). Ο πόλεμος είτε είναι αρχαίος ή σύγχρονος, είτε υβριδικός ή μη, είναι πάντα πολύπλοκος. Προσαρμόζεται συνεχώς στην εποχή που εξελίσσεται και στις ιδιαιτερότητες που τον διακρίνουν εκείνη την χρονική στιγμή. Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι ο υβριδικός πόλεμος είναι μία ισχυρή παραλλαγή του πολέμου (Thiele 2016, σ. 2). Αυτό όμως που κάνει τον υβριδικό πόλεμο να ξεχωρίζει από τον κοινό πόλεμο, είναι ότι μπορεί να εξασφαλίσει την επίτευξη των στόχων με την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια, συνήθως χωρίς την χρήση δύναμης, μην αφήνοντας τον αμυνόμενο να προχωρήσει σε οποιαδήποτε ενέργεια αποφυγής του (Guchua 2018, σ. 213).

Οι υβριδικές στρατηγικές που χρησιμοποιούνται είναι συνήθως καινοτόμες και αδιανόητες μέχρι να εκδηλωθούν, ενώ είναι εξαιρετικά δύσκολο κανείς να τις παρακολουθήσει (Hernandez-Garcia 2022, σ. 6). Η μεγάλη δυναμική του υβριδικού πολέμου, προέρχεται από τον κοινωνικό αντίκτυπο και την ικανότητα να αποσταθεροποιεί

και να αποδυναμώνει, τις ενέργειες για αποφασιστική και αποτελεσματική απάντηση στις απειλές αυτές (Carment & Belo 2018, σ. 11).

Αν και όπως αναφέραμε παραπάνω ο υβριδικός πόλεμος δεν είναι νέο φαινόμενο, οι πρώτες συζητήσεις και οι πρώτες προσπάθειες για κατανόηση και απόδοση ορισμού ξεκίνησαν τα τελευταία χρόνια. Η σύγκρουση το 2006 μεταξύ Χεζμπολάχ και Ισραήλ στο Λίβανο (Hofman 2007, σ. 35), αλλά ειδικότερα τα γεγονότα της Κριμαίας το 2014, ίσως είναι τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα, για την εξέλιξη του χαρακτήρα της σύγκρουσης και της νέας αντίληψης που κυριαρχεί διεθνώς. Από εκείνο το σημείο πολλοί μελετητές προσπάθησαν να αναλύσουν και να δώσουν έναν κατανοητό ορισμό (Wither 2016, σ. 73), χωρίς όμως όπως θα δούμε, να έχουν καταλήξει σε ένα κοινό αποδεκτό όρο (Ducaru 2016, σ. 9). Παρατηρείται διεθνώς μία αυξανόμενη σειρά εναλλακτικών εννοιών, σχετικά με τον συνεχώς μεταβαλλόμενο χαρακτήρα των σημερινών συγκρούσεων (Hofman 2010, σ. 441).

2.2 Ορισμοί και Έννοιες

Όπως τονίσαμε στην προηγούμενη παράγραφο, δεν υπάρχει διεθνώς ένας κοινός αποδεκτός όρος για τον υβριδικό πόλεμο. Ο κυριότερος λόγος είναι ότι δεν υπάρχει ομοιομορφία κατά τον τρόπο που εκδηλώνεται (Miranda Calha 2015, σ. 3). Αποτελεί ένα συνονθύλευμα ενεργειών και γεγονότων που λειτουργούν συνδυαστικά με σκοπό να επιτύχουν στόχους σε φυσικό και ψυχολογικό επίπεδο. Παρ΄όλα αυτά, στη διεθνή βιβλιογραφία μπορούμε να εντοπίσουμε αρκετούς ορισμούς. Ωστόσο στη παρούσα εργασία θα αναφερθούμε σε δύο από αυτούς. Ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς ορισμούς ανήκει στον Frank Hoffman (2007, σ. 8; 2010, σ. 443), ο οποίος αναφέρει τον υβριδικό πόλεμο, ως απειλές που ενσωματώνουν διαφορετικούς τρόπους εκδήλωσης πολέμου, περιλαμβάνουν και συνδυάζουν συμβατικές δυνατότητες, παράτυπες τακτικές και σχηματισμούς, τρομοκρατικές και εγκληματικές ενέργειες, τα οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει ταυτόχρονα και να τα προσαρμόσει ένας επιτιθέμενος στο πεδίο της μάχης, με στόχο την επίτευξη πολιτικών σκοπιμοτήτων.

Ο δεύτερος ορισμός προέρχεται από το NATO, το οποίο παρατηρούμε ότι ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα στην Κριμαία, έχει δώσει διάφορες έννοιες για τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τον υβριδικό πόλεμο. Σε μία συνέντευξη τον Ιούλιο του 2014 ο πρώην Γενικός Γραμματέας του NATO Andres Fogh Rasmussen, περιέγραψε τις ρωσικές τακτικές ως «υβριδικό πόλεμο», ορίζοντας *«ως τον συνδυασμό στρατιωτικής δράσης, μυστικών επιχειρήσεων και επιθετικού προγράμματος πληροφόρησης»* (Landler & Gordon

2014). Το 2015 σε επίσημο έγγραφο τον αναφέρει, ως *«μία βίαιη σύγκρουση που εφαρμόζει συνδυασμό και ταυτόχρονη χρήση συμβατικού και παράτυπου πολέμου, περιλαμβάνει κρατικούς και μη κρατικούς φορείς, που χρησιμοποιούν προσαρμοστικά για την επίτευξη των στόχων τους, χωρίς να λαμβάνει μέρος απαραίτητα σε φυσικό πεδίο μάχης ή έδαφος»* (Guchua 2018, σ. 217). Κατά την ίδια χρονιά στην Διάσκεψη Κορυφής στην Ουαλία, το ΝΑΤΟ όρισε τον υβριδικό πόλεμο ως *«ένα ευρύ φάσμα ανοικτών και συγκεκαλυμμένων στρατιωτικών, παραστρατιωτικών και πολιτικών μέσων τα οποία χρησιμοποιούνται στα πλαίσια ενός σχεδίου με αρκετά μεγάλο βαθμό ενσωμάτωσης»* (Κωνσταντόπουλος 2020, σ. 10).

Ο προσδιορισμός της έννοιας του υβριδικού πολέμου, είναι πολύπλοκος όπως ακριβώς είναι η ίδια η φύση της συγκεκριμένης μορφής πολέμου. Αυτό είναι εύκολο αντιληπτό, όταν παρατηρούμε ότι ακόμα και εντός του οργανισμού δίνονται συνεχώς διαφορετικοί ορισμοί. Η έλλειψη ενός αποδεκτού ορισμού δυσχεραίνει την προσπάθεια για κατανόηση για το τι τελικά είναι ο υβριδικός πόλεμος. Όπως είδαμε στην παραπάνω παράγραφο, ακόμα και εντός του ΝΑΤΟ δεν υπάρχει, συμφωνία ως προς την έννοια και τον ορισμό του. Για τον λόγο αυτό η έννοια του υβριδικού πολέμου δέχεται συνεχή και αυξανόμενη κριτική, ως προς τον ευρύ ορισμό και την γενική ασάφεια, όπου κάθε δρώντας τον κατανοεί ανάλογα με το πώς τον αντιλαμβάνεται ο ίδιος (Caliskan & Liegeois 2020, σ. 296). Οι κριτικές αυτές μπορούν να ομαδοποιηθούν σε πέντε κατηγορίες (Caliskan 2019, σ. 49): α. Ο υβριδικός πόλεμος έχει να κάνει με τακτική, β. ο υβριδικός πόλεμος δεν είναι νέο φαινόμενο, γ. ο υβριδικός όρος είναι μια αδύναμη έννοια, δ. ο υβριδικός πόλεμος δημιουργεί μία περιττή κατηγορία, ε. ο υβριδικός πόλεμος μπορεί να ξεφύγει από το άρθρο 5.

Ένα από τα κυριότερα προβλήματα που ξεχωρίζουμε, είναι οι διαφορετικές ονομασίες που χρησιμοποιούνται στη διεθνή ορολογία, για να περιγράψουν τις νέες μορφές προκλήσεων. Ο όρος «υβριδικός» συνδυάζεται με λέξεις όπως «πόλεμος», «απειλές», «επιχειρήσεις», «τακτικές», οι οποίες αναφέρονται εναλλακτικά χωρίς ορισμό. Προκαλείται επίσης σύγχυση στην διεθνή βιβλιογραφία, καθώς εντοπίζονται διάφορες έννοιες, οι οποίες χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, όπως «πόλεμος γκρίζας ζώνης» και «σύγχρονος πολιτικός πόλεμος» (Monaghan 2019, σ. 83; Harrington & McCabe 2021; Ozawa 2021, σ. 21). Ο Hoffman (2010, σσ. 444-445) είχε εντοπίσει το συγκεκριμένο πρόβλημα, τονίζοντας πως είναι απαραίτητη μία αλλαγή στην γλώσσα και τους ορισμούς που χρησιμοποιούνται, ώστε να κατορθώσουν να προσαρμοστούν στις νέες τεχνολογίες και τις προσεγγίσεις που εκμεταλλεύονται οι αντίπαλοι τους.

2.3 Μορφές – Χαρακτηριστικά - Εργαλεία Υβριδικού Πολέμου

Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε στις παραπάνω παραγράφους, είναι εύκολα αντιληπτό, ότι υπάρχει σύγχυση στην κατανόηση του «τι είναι τελικά ο υβριδικός πόλεμος;». Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τις μορφές, τα χαρακτηριστικά και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται κατά την διάρκεια ενός υβριδικού πολέμου.

2.3.1 Μορφές Υβριδικού Πολέμου

Ο υβριδικός πόλεμος μπορεί να έχει διάφορες μορφές, όπου μπορούν να εμφανίζονται ξεχωριστά η κάθε μία, αλλά και σε συνδυασμό μεταξύ τους. Οι κυριότερες από αυτές είναι οι εξής (Χουζούρης 2021, σσ. 146-148):

- **Συμβατικός Πόλεμος**: Ο συμβατικός πόλεμος είναι ο πόλεμος με την μορφή που τον γνωρίζαμε όλα τα προηγούμενα χρόνια και αφορά την χρήση των στρατιωτικών δυνάμεων και μέσων, τα οποία χρησιμοποιούνται από αποκλειστικά από στρατιωτικό προσωπικό.
- **Ανορθόδοξος Πόλεμος**: Ο ανορθόδοξος πόλεμος περιλαμβάνει εκείνες τις προσπάθειες ,που έχουν σκοπό την εκκίνηση ανταρτοπόλεμου, την δημιουργία εξεγέρσεων που έχουν στόχο την απώλεια της κρατικής εξουσίας σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή.
- **Τρομοκρατία**: Η τρομοκρατία χρησιμοποιεί παράνομες ενέργειες χρήσης βίας εναντίον άμαχου πληθυσμού ή συμβολικών στόχων, με σκοπό το όφελος πολιτικών επιτεύξεων.
- **Εγκληματικές ενέργειες**: Σε αυτή την μορφή περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων, το λαθρεμπόριο, η διακίνηση ναρκωτικών, το εμπόριο όπλων και οι εγκληματικές οργανώσεις.
- **Πολιτικές ενέργειες**: Αφορούν τις ενέργειες ενός δρώντα, που λαμβάνουν χώρα σε τοπικό και διεθνές επίπεδο, έχοντας ως στόχο τον εξαναγκασμό των αντιπάλων τους, ώστε να υποκύψουν στις επιθυμίες του.
- **Οικονομικός Πόλεμος**: Περιλαμβάνει την απειλή ή και την χρήση οικονομικών μέτρων εναντίον μίας χώρας, ώστε μέσω της οικονομικής υποβάθμισης να υπάρξει μείωση της πολιτικής και στρατιωτικής της δύναμης.
- **Πληροφοριακός Πόλεμος**: Αφορά τις ενέργειες που έχουν ως στόχο την άντληση πληροφοριών, στην πρόσβαση στις διαδικασίες συλλογής πληροφοριών, των πληροφοριακών συστημάτων και στα δίκτυα ηλεκτρονικών υπολογιστών.

- **Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης**: Στην περισσότερες περιπτώσεις, αυτές οι ενέργειες συνδυάζονται με τον πληροφοριακό πόλεμο, ώστε να επιτύχουν τον έλεγχο και την υποστήριξη του πληθυσμού της περιοχής που διεξάγεται ο πόλεμος, του πληθυσμού της χώρας που εξαπολύει την επίθεση, αλλά γενικότερα ολόκληρης της διεθνούς γνώμης.

2.3.2 Χαρακτηριστικά Υβριδικού Πολέμου

Στην διεθνή βιβλιογραφία μπορούμε να βρούμε πολλές αναφορές για τα χαρακτηριστικά του πολέμου. Οι Lasconjarias & Larsen (2015, σ. 3) συμφωνούν, όπως και οι περισσότεροι μελετητές, ότι οι υβριδικοί πόλεμοι είναι πολύπλοκοι, συμπληρώνοντας όμως την άποψη ότι ο λόγος της πολυπλοκότητας προέρχεται από την έλλειψη ενός συγκεκριμένου μοτίβου κατά την διάρκεια των υβριδικών επιχειρήσεων. Μπορούν να συνδυάσουν όλες τις πιθανές προσεγγίσεις, με αυτές που ταιριάζουν με την στρατηγική κουλτούρα, αλλά και με τα στρατιωτικά και οικονομικά μέσα που διαθέτουν. Ίσως ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του υβριδικού πολέμου, είναι ότι δεν μπορεί να περιοριστεί σε ένα φυσικό πεδίο μάχης.

Ο υβριδικός πόλεμος μπορεί να επεκτείνει το πεδίο της μάχης χρησιμοποιώντας διαφορετικούς τομείς και διαστάσεις. Έχει την δυνατότητα να λειτουργεί μέσα σε ένα ευρύ φάσμα στρατιωτικών και μη στρατιωτικών δυνάμεων παράλληλα με χρήση βίας, εκτελώντας συνήθως ανορθόδοξες ενέργειες, οι οποίες συνδυάζουν την ήπια και σκληρή ισχύ με ασύμμετρα μέσα και μεθόδους. Με τον τρόπο αυτό συνδυάζει την φονικότατα της παραδοσιακής σύγκρουσης, με την φανατική και παρατεταμένη ένθερμη πλευρά του παράτυπου πολέμου (Hoffman 2007, σ. 28).

Ο Thiele (2021, σσ. 12-15) διακρίνει τρία βασικά χαρακτηριστικά των υβριδικών πολέμων, που όπως αναφέρει αποτελούν την ουσία της συγκεκριμένης μορφής πολέμου. Το πρώτο από αυτά αναφέρεται στο πεδίο λήψης αποφάσεων. Τονίζει ότι ο υβριδικός πόλεμος επεκτείνει το πεδίο δράσης, εκμεταλλευόμενος ένα ευρύ φάσμα τομέων και διαστάσεων, τα οποία κυμαίνονται από την πολιτική, τη διπλωματία, την οικονομία, την τεχνολογία τον στρατό, τις πληροφορίες και την κοινωνία, έως διαστάσεις όπως είναι ο πολιτισμός, η ψυχολογία και η νομιμότητα. Το δεύτερο χαρακτηριστικό αφορά την διεξαγωγή των επιχειρήσεων. Σύμφωνα με αυτό ο υβριδικός πόλεμος λειτουργεί ανάμεσα σε γκρίζες ζώνες, μεταξύ ειρήνης και πολέμου, πολιτικών και στρατιωτικών δυνάμεων, κρατικών και μη κρατικών φορέων, αλλά και ανάμεσα στην πραγματικότητα και την προπαγάνδα. Αποτέλεσμα να δημιουργείτε ασάφεια και μειωμένη κατανόηση των

επιθέσεων, κατορθώνοντας να παραμένουν κάτω από τα όρια εντοπισμού και απόκρισης. Με τον τρόπο αυτό είναι λιγότερο «ορατές» και αυξάνουν την δυσκολία κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών (Cullen & Reichbornn-Kjennerud 2017, σ. 10). Το τρίτο χαρακτηριστικό είναι η λειτουργία που χρησιμοποιεί συνδυαστικά ο υβριδικός πόλεμος, μέσων και μεθόδων, πολιτικών και στρατιωτικών, συμβατικών και μη συμβατικών, συμμετρικών και ασύμμετρων, νόμιμων ή παράνομων μέσων, μεθόδων, στρατηγικών ή τακτικών. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται υβριδικές επιθέσεις, προσαρμοσμένες να επιτίθενται σε διάφορα πεδία μάχης.

Όπως καταλαβαίνουμε από τα χαρακτηριστικά του υβριδικού πολέμου που αναφέρθηκαν παραπάνω, ο υβριδικός πόλεμος δεν περιορίζεται σ ένα συγκεκριμένο πεδίο μάχης, ή σε μία συγκεκριμένη διάσταση ή γεωγραφική περιοχή, συνδυάζοντας διαφορετικούς τρόπους πολέμου (Hofman 2010, σ. 444; Guchua 2018, σ. 217). Είναι ένας πόλεμος χωρίς σύνορα, όπου δεν υπάρχει επίσημη κήρυξη ή λήξη πολέμου, ενώ δεν υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ στρατιωτικών δυνάμεων, αμάχων, τρομοκρατών, ανταρτών ή εγκληματιών (Korkisch 2010, σ. 15). Ουσιαστικά είναι αυτό που είχε περιγράψει ο Gerasimov *«η ουσία του υβριδικού πολέμου, είναι ότι ο πόλεμος είναι παντού»* (Szenes 2018, σ. 95).

2.3.3 Εργαλεία Υβριδικού Πολέμου

Στην παράγραφο αυτή θα αναφέρουμε τα σημαντικότερα εργαλεία που χρησιμοποιούνται κατά την διάρκεια υβριδικού πολέμου. Όπως θα παρατηρήσουμε πολλά από αυτά τα εργαλεία δεν είναι άγνωστα καθώς κατά το παρελθόν εμφανίζονταν κατά την διεξαγωγή πολέμων. Αυτό που ουσιαστικά έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια είναι η ταχύτητα, η κλίμακα και η ένταση με την οποία εκδηλώνονται, εκμεταλλευόμενα την ταχεία τεχνολογική εξέλιξη, συνδυάζοντας τα εργαλεία αυτά με νέους πιο ευέλικτους τρόπους (Treverton et al. 2018, σ.45 ; Gucha 2018, σ. 218), προσπαθώντας να εκμεταλλευτούν τα τρωτά σημεία του αντιπάλου (Bilal 2021).

Τα σημαντικότερα εργαλεία που μπορούμε να διακρίνουμε σε έναν υβριδικού πολέμου είναι τα εξής (Treverton 2018, σ. 10; Treverton et al. 2018, σσ. 54-61):

- **Προπαγάνδα**: Η προπαγάνδα μέσω της τεχνολογικής εξέλιξης, ιδιαίτερα με την εμφάνιση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, μπορεί να εφαρμοστεί ταχύτατα με πολύ εύκολο – στοχευόμενο τρόπο και αρκετά χαμηλό κόστος. Οι επιχειρήσεις πληροφόρησης χρησιμοποιούνται ως σημαντικό εργαλείο για στρατηγικούς στόχους και την διαμόρφωση πολιτικής.

- **Ψευδείς ειδήσεις (Fake news)**: Χρησιμοποιείται η διασπορά ψευδών ειδήσεων που στοχεύουν στον αποπροσανατολισμό της κοινής γνώμης, στοχεύοντας πολιτικούς αντιπάλους.
- **Στρατηγικές διαρροές:** Στην περίπτωση αυτή υπάρχει διαρροή πληροφοριών και εγγράφων με σκοπό να πλήξουν την εμπιστοσύνη της κοινής γνώμης ή του πληθυσμού μίας περιοχής.
- **Χρηματοδότηση οργανισμών:** Αρκετές χώρες μέσω της χρηματοδότησης οργανισμών, προσπαθούν να προωθήσουν απόψεις φιλικές προς τα συμφέροντα τους.
- **Οργάνωση συγκεντρώσεων διαμαρτυρίας:** Οργανώνονται διαμαρτυρίες με σκοπό τον ξεσηκωμό του πληθυσμού μίας περιοχής, για την δημιουργία πολιτικής αστάθειας.
- **Κατασκοπεία, επιθέσεις και χειραγώγηση μέσω κυβερνοχώρου:** Η κατασκοπεία, οι επιθέσεις και η χειραγώγηση είναι παλιές τακτικές, όμως στην εποχή του διαδικτύου χρησιμοποιούνται με νέο τρόπο, καθώς εκμεταλλεύονται τον κυβερνοχώρο.
- **Οικονομική επιρροή**: Η οικονομική επιρροή μπορεί να προέλθει από την μορφή ξένης βοήθειας ή κυρώσεων, όπως είναι τα μέτρα που λαμβάνονται για να πλήξουν του ενεργειακού τομέα μίας χώρας.
- **Πόλεμος δι΄ αντιπροσώπου (Proxy War):** Στην περίπτωση αυτή ένας εξωτερικός δρώντας υποκινεί έναν άλλον να ενεργήσει για λογαριασμό του, ώστε να επιτευχθούν οι επιθυμητοί πολιτικοί στόχοι (Hoffman & Orner 2021).

Κεφάλαιο 3 - Πληροφόρηση (Intelligence)

3.1 Γενικά

Μπορεί μόλις τα τελευταία χρόνια να έχει δοθεί έμφαση στον τομέα της πληροφόρησης, ωστόσο η πληροφόρηση δεν είναι ένα νέο φαινόμενο. Αναφορές για την δραστηριότητα της υπάρχουν αιώνες πριν. Η παλαιότερη καταγραφή εντοπίζεται στη Βίβλο, με τον Μωυσή να εφαρμόζει την πρώτη σχεδιασμένη επιχείρηση πληροφόρησης, για την συλλογή μυστικών πληροφοριών, με σκοπό την λήψη ορθών αποφάσεων. Χαρακτηριστικό είναι το συμπέρασμα του Phillip Knightley, ότι η πληροφόρηση όχι μόνο δεν είναι ένα νέο στοιχείο, αλλά είναι ίσως το δεύτερο αρχαιότερο επάγγελμα, το οποίο το ακολουθεί κακή φήμη, χειρότερη ακόμα και από το πρώτο αρχαιότερο (Ασημακόπουλος 2022, σσ. 63-64). Το σημείο όμως που άλλαξε ολοκληρωτικά το πεδίο εφαρμογής της πληροφόρησης είναι ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Το μέγεθος της σύγκρουσης, παράλληλα με την εξέλιξη των επικοινωνιών, έφεραν στο προσκήνιο τον διαμερισμό μεγάλου όγκου πληροφοριών εντός και εκτός πεδίου μάχης (Beerbower, Wheaton 2006, σ. 317).

Για αιώνες έχει γίνει αποδεκτό ότι οι πληροφορίες είναι μία συγκεκριμένη κρατική δραστηριότητα που στοχεύει στην προετοιμασία των δυνάμεων, από διάφορες απειλές που προσπαθούν να εφαρμόσουν οι επιτιθέμενοι. Η αποτελεσματική συλλογή πληροφοριών αποτελεί δύσκολη και μακροπρόθεσμη διαδικασία, κατά την οποία απαιτούνται να διατεθούν μεγάλοι πόροι, που αφορούν επενδύσεις σε τομείς όπως η γνώση, οι τεχνολογίες, τον εξοπλισμό και το ανθρώπινο δυναμικό. Οι αυξανόμενες απειλές έφεραν στο προσκήνιο την ανάγκη για συνεργασίες μεταξύ μερών με κοινά συμφέροντα και στόχους (Gruszczak 2018, σ. 2). Εδώ η θεωρία συμφωνεί με αυτή των Διεθνών Σχέσεων, ότι τα κράτη συνεργάζονται διεθνώς, όταν από την συνεργασία προκύπτουν κοινοί στόχοι ή κοινά συμφέροντα. Η πληροφόρηση ωστόσο είναι ένα πολύτιμο προϊόν και ελλοχεύει ο κίνδυνος όταν κάποιος να μοιράζεται πληροφορίες, να εκτεθεί σε διάφορα επίπεδα (Cartmell 2022, σ. 4).

Όταν αναφερόμαστε σε πληροφόρηση, εννοούμε ουσιαστικά την γνώση που είναι απαραίτητη για την ασφάλεια μία χώρας (Κωνσταντόπουλος 2018, σ. 7). Για να επιτύχει αυτό, βασική προϋπόθεση είναι η δημιουργία σύγχρονων ενόπλων δυνάμεων, που θα βασίζονται στην ικανότητα ανάπτυξης πληροφόρησης, με ταυτόχρονη υπεροχή στον συγκεκριμένο τομέα (Zsolt 2009, σ. 264). Είναι απαραίτητο στοιχείο για τον σωστό σχεδιασμό, την εκμετάλλευση των διαθέσιμων πόρων, επιτρέποντας την καλύτερη διαχείριση των αναδυόμενων απειλών, για την ηγεσία μίας χώρας (Κωνσταντόπουλος 2014, σσ. 2-3). Πρωταρχική αποστολή είναι η μείωση της αβεβαιότητας, αλλά και η

έγκαιρη προειδοποίηση για ενδεχόμενες απειλές, που αφορούν την εθνική ασφάλεια και την ασφάλεια των πολιτών ενός κράτους (National Research Council 2011, σ. 5). Η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών μπορεί να έχει επηρεάσει θετικά την κοινωνία, ωστόσο από την πλευρά της πληροφόρησης έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη νέων απειλών (Guchua 2018, σ. 223).

Μία από τις σημαντικότερες αλλαγές είναι η συνεχώς αυξανόμενη διασύνδεση των ανθρώπων σε ολόκληρο τον κόσμος χωρίς περιορισμούς (Metz 2000, σ. vii). Συνεπώς το κλειδί για να υπάρξει σωστή πληροφόρηση στο διαρκώς μεταβαλλόμενο, πολύπλοκο και αχανές παγκόσμιο περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια, είναι η αύξηση της συνεργασίας και της επικοινωνίας μεταξύ των εμπλεκομένων (National Research Council. 2011, σ. 16). Το μέγεθος και η πολυπλοκότητα των διαθέσιμων πληροφοριών, έχουν δημιουργήσει την ανάγκη ενός μηχανισμού που να μπορεί να εντοπίσει και να αναλύσει τα δεδομένα αυτά, ώστε τα πολιτικά όργανα να συλλέξουν τις απαραίτητες πληροφορίες (Betts 2007, σ. 6). Η χρήση των πληροφοριών στον πόλεμο τα τελευταία χρόνια έχει πάρει αυξητική τάση. Χρειάζεται να υπάρχει καλύτερη προετοιμασία και γνώση, για να είναι σε θέση κάποιος να αντιδράσει έγκαιρα με τις κατάλληλες απαντήσεις, και αυτό μπορεί να το προσφέρει η σωστή πληροφόρηση (Bunn 2007, σ. 4).

Παρόλο που η ουσία του πολέμου παραμένει η ίδια, η εποχή της πληροφορίας έχει δημιουργήσει μεγάλες αλλαγές στη συμπεριφορά κατά την διάρκεια των συγκρούσεων (Metz 2000, σ. 14). Η κύρια πρόκληση για την πληροφόρηση, είναι να κατορθώσει να συλλέξει τις μυστικές πληροφορίες που θέλουν οι αντίπαλοι να αποκρύψουν (Betts 2007, σ. 6). Ένας δρώντας που υπερέχει στον τομέα της πληροφόρησης, μπορεί να αποτρέψει το στοιχείο του αιφνιδιασμού, κερδίζοντας με αυτόν τον τρόπο προβάδισμα στ χρόνο (Κωνσταντόπουλος 2014, σ. 2). Η σωστή πληροφόρηση μπορεί να παρέχει σαφή εικόνα του πεδίου μάχης, έχοντας αποφασιστικό αντίκτυπο στον τρόπο που θα χρησιμοποιηθούν οι δυνάμεις. Ιστορικά έχει αποδειχθεί, κατώτερες αριθμητικά δυνάμεις σε ανθρώπινο δυναμικό και τεχνολογικό εξοπλισμό, να κερδίζουν μία μάχη εκμεταλλευόμενοι την πληροφόρηση. Η πληροφόρηση, αν χρησιμοποιηθεί σωστά, μπορεί να αποτελέσει πολλαπλασιαστή ισχύος της δύναμης (Elder 2006, σσ. 2,7). Όπως είχε δηλώσει ο Τσόρτσιλ, *«κανένας πόλεμος δεν γίνεται να διεξαχθεί με επιτυχία χωρίς έγκαιρη και σωστή πληροφόρηση»* (Keegan 2010, σ. 9).

3.2 Ορισμοί και Έννοιες

Στη διεθνή βιβλιογραφία δεν υπάρχει συμφωνία όσον αφορά τον ορισμό της πληροφόρησης (Κωνσταντόπουλος 2020, σ. 12). Η έννοια της είναι διαφορετική ανάλογα την χρονική περίοδο που εξελίσσεται, σημαίνοντας για διαφορετικές ομάδες ή ανθρώπους, κάτι το διαφορετικό (Ασημακόπουλος 2022, σ. 71). Αρκετοί έχουν αναρωτηθεί γιατί η πληροφόρηση αν και τόσο παλιά και σημαντική για όλες τις χώρες διεθνώς, εξακολουθεί να μην έχει σταθερή βάση ή ένα αποδεκτό ορισμό (Dimitriug & Duyvesteyn 2014, σ. 150). Ακόμα και στην τρέχουσα περίοδο, δεν υπάρχει κοινή συναίνεση μεταξύ της ακαδημαϊκής κοινότητας για την καθιέρωση ενός ορισμού που θα είναι κοινά αποδεκτός. Ο κύριος λόγος, σύμφωνα με τον Sherman Kent, είναι η ίδια η λέξη «πληροφόρηση». Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, *«σημαίνει ταυτόχρονα τι πράττει το προσωπικό των συγκεκριμένων υπηρεσιών, αλλά και σε τι ιδέες καταλήγουν»,* συμπληρώνοντας ότι *«η πληροφόρηση είναι και μία διαδικασία και ένα τελικό προϊόν»* (Κωνσταντόπουλος 2018, σ. 6). Ο Lowenthal (2002, σ. 8), τονίζει ότι αυτό που το περιπλέκει περισσότερο είναι ότι μπορεί να γίνει κατανοητό ως δραστηριότητα, ως διαδικασία και ως προϊόν.

Ο Cartmell (2022, σ. 3) αναφέρει ότι η πληροφόρηση βασικά είναι οι πληροφορίες. Αυτό που μετατρέπει τις πληροφορίες σε πληροφόρηση είναι η διαδικασία της ανάλυσης. Συνεπώς, ορίζει την πληροφόρηση ως *«μία διαδικασία και ένα προϊόν, αλλά και την υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για αυτή την διαδικασία και το προϊόν»*. Η διαφορά της καθημερινής πληροφορίας, που μπορεί να την εντοπίσει κάποιος δημόσια, με της πληροφορίας που καταλήγει σε πληροφόρηση, είναι ότι η πληροφόρηση τις περισσότερες φορές παρέχει ένα μυστικό στοιχείο (Johnson 2007, σ. 2). Ο Korkisch (2010, σ. 49) τονίζει ότι η πληροφόρηση στην πραγματικότητα είναι ένας συνδυασμός δραστηριοτήτων, που αποσκοπούν στην απόκτηση γνώσεων όσον αφορά μεταξύ άλλων, την συμπεριφορά ή τον σχεδιασμό ενός δρώντα, οικονομικές δραστηριότητες, άτομα ή ομάδες που διαθέτουν εχθρικές δομές στο εξωτερικό ή στο εσωτερικό φιλικών κρατών, την χρήση των μεθόδων για την απόκτηση πληροφοριών με την βοήθεια διαφόρων μέσων.

Ίσως ένας από του πιο ολοκληρωμένους ορισμούς προέρχεται από τους Gill & Phythian, οι οποίοι αναφέρουν την πληροφόρηση ως έναν ολιστικό ορισμό, που αφορά ένα φάσμα από δραστηριότητες, οι οποίες διεξάγονται μυστικά και έχουν ως στόχο την διατήρηση ή την αύξηση της ασφάλειας, έχοντας την δυνατότητα να προειδοποιούν για απειλές, με τρόπο που θα επιτρέψει να εφαρμοστεί έγκαιρα προληπτική πολιτική ή στρατηγική. Οι δραστηριότητες αυτές αποτελούνται, από τον σχεδιασμό και την συλλογή πληροφοριών, έως την ανάλυση και την διανομή τους (Κωνσταντόπουλος 2018, σ. 8).

Το ΝΑΤΟ στην επίσημη ιστοσελίδα του (nso.nato.int), αναφέρει τον όρο της πληροφόρησης ως το *«αποτέλεσμα μίας στοχευόμενης έρευνας και ανάλυσης πληροφοριών, που αφορούν το περιβάλλον, καθώς και τις ικανότητες και τις προθέσεις των παραγόντων με σκοπό τον εντοπισμό απειλών και των ευκαιριών που μπορούν να εκμεταλλευτούν οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων»*.

Το βασικό στοιχείο που περιέχει η έννοια της πληροφόρησης και περιλαμβάνεται όπως είδαμε στο λεξιλόγιο του ΝΑΤΟ, είναι ότι πρόκειται για συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση πληροφοριών και δεδομένων για την απόκτηση και την διάδοση γνώσεις από τις αρμόδιες υπηρεσίες στις κρατικές αρχές με σκοπό την ορθότερη διαδικασία κατά την λήψη αποφάσεων. Στην περίπτωση αυτή παρατηρείται η διασύνδεση που υπάρχει μεταξύ των πληροφοριών που μοιράζονται οργανισμοί όπως είναι το ΝΑΤΟ, με τα κράτη και τα καθήκοντα που έχουν για την διατήρηση ή της βελτιστοποίησης της ασφάλειας (Gruszczak 2018, σ. 2).

3.3 Πως Λειτουργεί η Πληροφόρηση

Χωρίς την απαραίτητη πληροφόρηση, η δύναμη μίας χώρας μπορεί να αποδειχτεί άχρηστη. Όσα περισσότερα μπορεί να γνωρίζει κανείς για τις απειλές και τις ευκαιρίες, τόσο ευκολότερα μπορεί να τις αντιμετωπίσει ή να τις εκμεταλλευτεί (Betts 2007, σ. 1). Ο διευθυντής της Central Intelligence Agency (CIA) Michael Hayden, σε ομιλία του τον Σεπτέμβριο του 2007 στο Συμβούλιο Εξωτερικών Σχέσεων των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ), ανέφερε χαρακτηριστικά, ότι τα προηγούμενα χρόνια, ειδικότερα την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, «*η πληροφόρηση ήταν σημαντική αλλά είχε επισκιαστεί από την ανάγκη για δύναμη πυρός. Ο αντίπαλος ήταν εύκολο να εντοπιστεί αλλά δύσκολο να σκοτωθεί. Την σημερινή εποχή η κατάσταση έχει αντιστραφεί. Ο αντίπαλος μπορεί εύκολα να σκοτωθεί, είναι όμως εξαιρετικά δύσκολο να εντοπιστεί*» (crf.org).

Όταν υπάρχει ορθή πληροφόρηση, τα κράτη ευελπιστούν στην δυνατότητα της πρόβλεψης σημαντικών απειλών που ενδέχεται να εκδηλωθούν, επιτρέποντας με τον τρόπο αυτό την έγκαιρη λήψη αποφάσεων, σχετικά με την δράση που πρέπει να εφαρμόσουν, ώστε να κατορθώσουν να ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους (Omand 2014, σ. 21). Μεγάλη έμφαση δίνεται στις αλλαγές που προκύπτουν στο περιβάλλον των απειλών, και στο πως μπορεί η πληροφόρηση να προβλέψει το τι θα συμβεί στο μέλλον. Ωστόσο το να προβλέψεις το μέλλον είναι σχεδόν ακατόρθωτο, καθώς διαχρονικά αποτελεί ένα άλυτο πρόβλημα. Αν και είναι αρκετά δύσκολο να προβλέψουν το μέλλον οι

υπηρεσίες πληροφοριών, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι επιτακτική ανάγκη να μπορούν να προβλέπουν μελλοντικές απειλές (De Graaff 2014, σ. 2).

Σύμφωνα με τον David Bradberry η πληροφόρηση μπορεί να χωριστεί σε δύο κατηγορίες, την στρατιωτική και την πολιτική. Θεωρεί ότι είναι δύο διαφορετικές κατηγορίες, όπου η κάθε μία επιτελεί τον δικό της σκοπό. Εκτιμά ότι η συνεργασία μεταξύ πολιτικής και στρατιωτικής πληροφόρησης είναι δύσκολο να επιτευχθεί, κυρίως εξαιτίας έλλειψης πόρων. Η συλλογή πληροφοριών στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της ανθρωπότητας, διεξαγόταν κυρίως από τις προσπάθειες κατασκόπων, οι οποίοι παρατηρούσαν τις εχθρικές ενέργειες και έκλεβαν έγγραφα. Το τελευταίο διάστημα η τεχνολογική εξέλιξη επέτρεψε την συλλογή πληροφοριών μέσα από μία σειρά τεχνολογικών συστημάτων (Richelson 2007, σ. 105). Η δυνατότητα που δίνουν οι πληροφορίες στον εντοπισμό, τον προσδιορισμό και την παρακολούθηση των στόχων, έχει διευρυνθεί τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το παρελθόν, τόσο σε αριθμό και χώρο, όσο και σε αποτελεσματικότητα και χρονική διάρκεια. Αιτία είναι η πιο γρήγορη και αποτελεσματικότερη μεταφορά πληροφοριών, από τον δέκτη προς τον χρήστη, με την βοήθεια των σύγχρονων τεχνολογιών. Αποτέλεσμα είναι η έγκαιρη πληροφόρηση, με θετική συνέπεια στον χρόνο αντίδρασης, που είναι ένας από τους καθοριστικότερους παράγοντες επιτυχίας σε τακτικό και επιχειρησιακό περιβάλλον την σημερινή εποχή, έναντι των απειλών (Κολοβός 2020, σ. 21).

Οι υπηρεσίες πληροφοριών είναι ένας τομέας που είναι υπεύθυνος για την συλλογή, την ανάλυση και την εκμετάλλευση πληροφοριών, για την υποστήριξη των στόχων της προστασίας δυνάμεων και εξωτερικής πολιτικής. Ωστόσο οι υπηρεσίες πληροφοριών αντιμετωπίζουν μια μεγάλη πρόκληση ως προς την ανάγκη των κρατών για πληροφορίες, οι οποίες θα είναι ικανές να αναδείξουν τις απειλές και τις ευκαιρίες. Η αναζήτηση όμως για όσο το δυνατόν καλύτερες πληροφορίες, στρέφουν τα κράτη σε ένα ευρύ φάσμα μεθόδων κατασκοπείας, με αρκετές από αυτές τις μεθόδους να απαιτούν μεγάλο κομμάτι από τον προϋπολογισμό τους (Johnson 2007, σ. 5-6). Οι πληροφορίες προέρχονται από διάφορες μυστικές πηγές (κατάσκοποι, αμυντικοί ακόλουθοι, δορυφορικές εικόνες, υποκλοπές επικοινωνιών και σημάτων), ή από δημόσιες διαθέσιμες πληροφορίες (εφημερίδες, ραδιόφωνο, περιοδικά, διαδίκτυο) (Russell 2007, σ. 190). Σύμφωνα με τον Λιαρόπουλο (2011, σ. 38), στη *«λεγόμενη εποχή της πληροφόρησης»*, σημαντικό ρόλο για την διαδικασία της διαμόρφωσης και της λήψης αποφάσεων, διαδραματίζουν οι αξιόπιστες πληροφορίες. Ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούν οι κοινωνίες, οι πολιτικοί και οικονομικοί θεσμοί, αλλά ακόμα και οι ατομικές ελευθερίες και η διεθνή ασφάλεια, επηρεάζονται άμεσα από την εγκυρότητα των πληροφοριών που

συλλέγονται. Ωστόσο οι υπηρεσίες πληροφοριών, το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι να προειδοποιήσουν τους λήπτες αποφάσεων σχετικά με τις ενδεχόμενες απειλές. Το πώς θα αντιμετωπιστούν οι απειλές αυτές το αποφασίζουν μόνο οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων. Είναι όμως απαραίτητο, να υπάρχει στενή συνεργασία μεταξύ τους για αποτελεσματικότερη λήψη αποφάσεων (Marin 2007, σσ. 199-200).

Ένα σύστημα πληροφοριών, εφόσον παρέχει αξιόπιστες και αποδοτικές πληροφορίες, παρέχει στη ηγεσία μίας χώρας μεγαλύτερη ευχέρεια στην διαχείριση και την αποτελεσματικότερη διαμόρφωση στρατηγικών επιλογών (Κωνσταντόπουλος 2014, σσ. 2-3). Όπως αναφέρει ο Κωνσταντόπουλος (2020, σ. 12), *«η γνώση αποτελεί ισχύ και είναι απαραίτητη προκειμένου να γίνει σωστή χρήση της ισχύος».* Η πληροφόρηση όταν λειτουργεί με ορθό τρόπο μπορεί να προσφέρει: α. την αποτροπή του στρατηγικού αιφνιδιασμού, β. την ορθότερη λήψη αποφάσεων από πλευράς της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, με την βοήθεια της συλλογής και της ανάλυσης των διαφόρων πληροφοριών, που αποσκοπούν στην βελτιστοποίηση της λήψης αποφάσεων, γ. την εξασφάλιση της εθνικής ασφάλειας και της προστασίας πληροφοριών, και τέλος, δ. την απόκτηση γνώσης, η οποία μακροπρόθεσμα θα λειτουργεί ως μία *«λειτουργική βιβλιοθήκη»,* σε θέματα που αφορούν την εθνική ασφάλεια, στους υπεύθυνους της λήψης αποφάσεων.

Για να κατορθώσει όμως να το επιτύχει αυτό η πληροφόρηση, θα πρέπει οι υπηρεσίες πληροφοριών να φέρουν εις πέρας λειτουργίες, όπως η συλλογή και ανάλυση πληροφοριών, η μυστική δράση και η αντιπληροφόρηση (Κωνσταντόπουλος 2016). Η «Πληροφοριακή Επανάσταση» ωστόσο, επηρεάζει τις παραπάνω ενέργειες. Προσθέτει νέα ζητήματα στη ατζέντα της πληροφόρησης, αλλάζοντας τον τρόπο που λειτουργούσαν παλαιότερα, φέρνοντας παράλληλα μεγάλες οργανωτικές και πολιτισμικές αλλαγές στον συγκεκριμένο τομέα (Liaropoulos 2006, σ. 7).

Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι υπάρχει ανάγκη, η πληροφόρηση να υπηρετεί την πολιτική, να εντοπίζει σωστές πληροφορίες και έγκαιρα, οι οποίες δεν θα είναι άσχετες για τον λόγο που θέλουμε να τις χρησιμοποιήσουμε (Liaropoulos 2008, σ. 407). Η πληροφόρηση είναι μία αναπόφευκτη ανάγκη για τα κράτη, ειδικότερα τις τελευταίες δεκαετίες έτσι όπως έχει διαμορφωθεί το νέο διεθνές περιβάλλον. Στα σύγχρονα κράτη οι υπηρεσίες πληροφοριών έχουν καθοριστικό ρόλο στην υποστήριξη των κυβερνήσεων στην εσωτερική και εξωτερική αμυντική πολιτική, παρέχοντας τις πληροφορίες που είναι απαραίτητες για να αντιμετωπιστούν συγκεκριμένες απειλές (Leigh 2007, σ. 67-68).

Εξαιτίας νέων αναδυόμενων τεχνολογιών και μέσων, πολλές πληροφορίες είναι διαθέσιμες σε απλούς πολίτες ή ακόμα και σε ιδιωτικές εταιρείες. Η μεγάλη διαφορά

ωστόσο εντοπίζεται στο ότι οι υπηρεσίες πληροφοριών, μπορούν να εντοπίσουν στοχευμένες πληροφορίες που δεν είναι εύκολα προσβάσιμες στους απλούς πολίτες ή σε άλλες διάφορες υπηρεσίες (Liaropoulos 2006, σσ. 7-8).

Συνοπτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι η πληροφόρηση μπορεί να βοηθήσει στην επίτευξη των παρακάτω στόχων (Ασημακόπουλος 2022, σ. 84):

- Τον έγκαιρο εντοπισμό πιθανών συγκρούσεων ή τρομοκρατικών ενεργειών.
- Την γνώση ως προς τις προθέσεις και τις ικανότητες αντιπάλων.
- Την μείωση των θυμάτων και αύξηση της πιθανότητας για επιτυχία κατά την διάρκεια μίας στρατιωτικής επιχείρησης.
- Την διαμόρφωση μίας φιλόδοξης πολιτικής σε ζητήματα που αφορούν το εξωτερικό περιβάλλον, στον τομέα της άμυνας και του εμπορίου.
- Στην κατανόηση του περιβάλλοντος, τόσο σε τοπικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται οι αρμόδιοι της λήψης αποφάσεων.

3.3.1 Η Συνεργασία στη Πληροφόρηση

Όπως αναφέραμε στην αρχή του κεφαλαίου, χρειάζεται να υπάρχει συνεργασία στον τομέα της πληροφόρησης μεταξύ των δρώντων, ώστε να εξασφαλιστεί αποτελεσματικότερη συλλογή πληροφοριών. Η ικανότητα των ατόμων στην επεξεργασία πληροφοριών είναι πεπερασμένη. Όταν υπάρχει μεγάλος αριθμός πληροφοριών που ξεπερνούν την δυνατότητα επεξεργασίας, προκύπτει το αποτέλεσμα της *«πληροφοριακής υπερφόρτωσης»*. Αυτό αποτελεί πρόκληση τόσο στα άτομα όσο και σε οργανισμούς. Συνέπεια να παραβλέπονται ή να προσπερνιούνται πληροφορίες, οι οποίες μπορεί να αποδειχθούν στη συνέχεια ως σημαντική απώλεια (Robbins & Judge 2018, σ. 350).

Όπως καταλαβαίνουμε, η αύξηση της συνεργασίας, κατά συνέπεια και της επικοινωνίας, είναι το κλειδί για την επιτυχία των υπηρεσιών πληροφοριών στο μεταβαλλόμενο και πολύπλοκο περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια (National Research Council 2011, σ. 16). Αυτό επιτυγχάνεται συνήθως με την μορφή συμμαχιών, οι οποίες ανταλλάσουν τακτικά πληροφορίες. Το εύρος όμως των πληροφοριών που ανταλλάσουν, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις κοινές αντιλήψεις που έχουν για τις απειλές ή για τα συμφέροντα της κάθε πλευράς. Παρ΄ όλα αυτά δεν επαρκούν τα παραπάνω στοιχεία, για να υπάρχει σωστή και αμοιβαία ανταλλαγή πληροφοριών (Lefebvre 2003, σ. 529).

Υπάρχουν αρκετά εμπόδια προς την κατεύθυνση αυτή. Η συνεργασία μπορεί να αποδειχτεί δαπανηρή ή ακόμα και επικίνδυνη. Οι υπηρεσίες πληροφοριών των διαφόρων

κρατών, είναι αρκετά επιφυλακτικές στο να μοιραστούν διαβαθμισμένες πληροφορίες. Ωστόσο τα εμπόδια αυτά συνήθως έχουν υπολογιστεί, για τα όφελος ή το κόστος που θα έχει η κάθε πλευρά, πριν λάβει την απόφαση να συνεργαστεί με ένα άλλο μέρος (Fagersten 2010, σ. 502).

Στην περίπτωση των συμμαχιών, η ανταλλαγή πληροφοριών είναι δύσκολη υπόθεση. Η ίδια η λειτουργία των υπηρεσιών πληροφοριών, είναι ενάντια στη φύση για συνεργασία και ανταλλαγή ευαίσθητων πληροφοριών με άλλους (Webb 2014, σ. 53), όχι μόνο εκτός συνόρων, αλλά ακόμα μεταξύ κρατικών υπηρεσιών εντός μίας χώρας (Kibaroglu 2006, σ. 222). Τα κράτη άνετα μπορούν να διαθέσουν τις στρατιωτικές δυνάμεις για να συνεργαστούν, αλλά είναι πολύ δύσκολο να συνεργαστούν το ίδιο εύκολα στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών (Aldrich 2004, σ. 737). Ωστόσο καμία υπηρεσία δεν διαθέτει όλα τα μέσα για να μπορεί να συλλέγει και να αναλύει συνεχώς πληροφορίες (Rovner 2013, σ. 55). Αντιλαμβανόμαστε ότι κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει τα πάντα. Ο σύγχρονος κόσμος είναι αντιμέτωπος από μία σειρά προκλήσεων που δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν χωρίς ενωμένη προσπάθεια. Συνεπώς κρίνεται αναγκαία η δημιουργία συμμαχιών και η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας (Guchua 2018, σ. 214), όπου μέσω της συνεργασίας ευελπιστούν να καλύψουν αυτά τα κενά (Lefebvre 2003, σ. 534).

3.4 Ο Ρόλος της Πληροφόρησης στον Υβριδικό Πόλεμο

Για αντιμετωπιστούν οι υβριδικές απειλές, χρειάζεται έγκαιρη αναγνώριση (Szenes 2007, σσ. xxiv-xxv). Κατά την εξέλιξη υβριδικού πολέμου απαιτείται η ύπαρξη καλής στρατηγικής ικανότητας. Η πληροφόρηση μπορεί να προσφέρει την δυνατότητα για να επιτευχθεί ο συγκεκριμένος στόχος (Pramitasari 2022, σ. 1), καθώς οι λειτουργίες της πληροφόρησης (συλλογή και ανάλυση πληροφοριών, μυστική δράση και αντιπληροφόρηση), είναι κατάλληλες για να τον συγκεκριμένο σκοπό (Κωνσταντόπουλος 2020, σ. 14). Μία από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η πληροφόρηση, είναι η αναγνώριση του εύρους των υβριδικών απειλών, αλλά και της αντίληψης να επιλέγονται στόχοι, που δεν είναι καθαρά στρατιωτικοί, όπως οι κοινωνίες (Treverton 2018, σ. 9).

Ο εντοπισμός των απειλών που προέρχονται από υβριδικές ενέργειες είναι αρκετά σημαντικός, ώστε να υπάρξει άμεση αντίδραση (Guchua 2018, σ. 214). Για τον λόγο αυτό η πληροφόρηση μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό εργαλείο στον εντοπισμό και την καταπολέμηση τους, αντιμετωπίζοντας συγκεκριμένες απειλές. Ειδικότερα στα σύγχρονα κράτη, αποτελεί ρόλο ζωτικής σημασίας, υποστηρίζοντας τις ενέργειες των κυβερνήσεων στην εσωτερική και εξωτερική αμυντική πολιτική (Leigh 2007, σ. 68). Η κυριαρχία στον

τομέα της πληροφόρησης σε συνδυασμό με τις νέες εξελιγμένες τεχνολογίες, εξασφαλίζουν υπεροχή στους σύγχρονους στρατούς (Szenes 2018, σ. 97).

Ένας από τους ρόλους της πληροφόρησης είναι να υπηρετεί την πολιτική και να προσφέρει έγκαιρες και σωστές αναφορές (Liaropoulos 2007, σ. 407), χρειάζεται να εντοπίζει πληροφορίες για ενδεχόμενες απειλές, που μεταξύ άλλων μπορεί να προέρχονται από διάφορες διατάσεις, εκτός στρατιωτικής φύσεως, όπως είναι η διπλωματική, η πολιτική, η κοινωνική και η οικονομική, προσφέροντας ένα ολοκληρωμένο σύστημα αντιμετώπισης τους, προερχόμενων από διαφορετικούς τομείς (Hernandez-Garcia 2022, σσ. 9-10). Οι στρατιωτικές δυνάμεις χρειάζεται να προσαρμόσουν το δόγμα τους, κατανοώντας την υβριδική έννοια, που περιλαμβάνει ενέργειες μέσα σε πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Ενώ πρέπει να προσαρμοστούν οι στρατιωτικοί μέθοδοι που χρησιμοποιούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να αντιμετωπίζουν διάφορες υβριδικές συγκρούσεις (Dostri & Michael, σ. 90).

Η αντιμετώπιση του υβριδικού πολέμου δεν είναι εύκολη υπόθεση. Χρειάζεται να εφαρμοστεί μία ολιστική προσέγγιση, η οποία περιλαμβάνει την εμπλοκή των κυβερνήσεων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, την συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, αλλά ακόμα και την συμμετοχή της κοινωνίας. Ωστόσο αυτό απαιτεί αρκετό χρόνο για να εφαρμοστεί και είναι και εξαιρετικά δύσκολο να εφαρμοστεί. Χρειάζεται η ύπαρξη κεντρικής ευθύνης για τις ενέργειες που απαιτούνται στην αντιμετώπιση υβριδικών απειλών. Αν λάβουμε υπόψη την ολιστική προσέγγιση, η πληροφόρηση και οι τέσσερις λειτουργίες που αναφέραμε παραπάνω, αποτελούν ένα κρίσιμο εργαλείο προς την κατεύθυνση αυτή. Οι υπηρεσίες πληροφοριών είναι αυτές που μπορούν να εξυπηρετήσουν καλύτερα τον ρόλο της πληροφόρησης για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών. Ο λόγος είναι ότι διαθέτουν την τεχνογνωσία να χρησιμοποιούν μυστικές μεθόδους και μέσα, την οποία δεν διαθέτει κανένας δημόσιος ή ιδιωτικός οργανισμός (Κωνσταντόπουλος 2020, σ. 14).

Οι υπηρεσίες πληροφοριών έχουν έναν πολυδιάστατο ρόλο στην αντιμετώπιση των υβριδικών πολέμων. Εκτός από την μείωση της αβεβαιότητας, συνεισφέρουν στον εντοπισμό τρωτών σημείων, παρέχοντας προστασία, ενώ παράλληλα βοηθούν με την ενέργεια αυτή την αύξηση της ανθεκτικότητας της κοινωνίας. Επιπλέον ο ρόλος τους είναι να λειτουργούν υποστηρικτικά κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων, με την διοργάνωση πολιτικών και στρατιωτικών ασκήσεων, προσφέροντας πρόσβαση σε μία χώρα σε ζωτικά αγαθά. Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι η έγκαιρη προειδοποίηση στους λήπτες αποφάσεων, για την εφαρμογή κατάλληλης

απάντησης ώστε να αποκομίσουν το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα, προς το όφελος του αμυνόμενου. Μετά την διαδικασία της αναγνώρισης και του τρόπου αντιμετώπισης των απειλών, ο ρόλος διαμορφώνεται στο στάδιο της ανατροφοδότησης, όπου είναι απαραίτητη η παρακολούθηση για την αποτελεσματικότητα και την αξιολόγηση των μέτρων που λήφθηκαν, με σκοπό να προσαρμοστούν οι αποφάσεις με διάφορες διορθωτικές κινήσεις, για να έχουν τελικώς το αποτέλεσμα που επιθυμούν (Κωνσταντόπουλος 2020, σσ. 14-15).

Κεφάλαιο 4 – ΝΑΤΟ Υβριδικός Πόλεμος και Πληροφόρηση

4.1 ΝΑΤΟ και Υβριδικός Πόλεμος

Όπως αναφέραμε στο δεύτερο κεφάλαιο, η έννοια του υβριδικού πολέμου, δέχεται συνεχή και αυξανόμενη κριτική, ειδικότερα για τον λόγο ότι κάθε κράτος ή οργανισμός κατανοεί τον όρο με δικό του τρόπο. Το ΝΑΤΟ παρά τις κριτικές αυτές, συνέχισε να αναφέρεται στον όρο του υβριδικού πολέμου σε πολλά από τα στρατηγικά έγγραφα και τις διακηρύξεις του, δείχνοντας την σημασία δίνει το σε αυτή τη μορφή πολέμου (Caliskan & Liegeois 2020, σ. 296). Η Συμμαχία έχει αντιληφθεί ότι ο υβριδικός πόλεμος δεν αφορά πλέον μόνο το στρατιωτικό σκέλος. Για τον λόγο αυτό εργάζεται πάνω σε στρατηγικές για την ενίσχυση των αμυντικών δυνατοτήτων και την πρόληψη υβριδικών επιθέσεων (Wither 2016, σ. 74). Η αρχική προσέγγιση για την αντιμετώπιση των υβριδικών επιθέσεων από την στιγμή που πρωτοεμφανίστηκαν, επικεντρωνόταν κυρίως στην απάντηση μέσω γρήγορων στρατιωτικών ένοπλων επιχειρήσεων. Ωστόσο αυτό αποδείχθηκε ότι δεν επαρκούσε και δεν ήταν τόσο παραγωγικό. Ο υβριδικός πόλεμος πιθανότατα να έχει επιτύχει ήδη τους στρατηγικούς στόχους πριν την έναρξη των επιθέσεων με συμβατικά μέσα. Η τελευταία προσέγγιση που ακολουθείται στοχεύει σε μια πιο ευέλικτη τακτική, η οποία προσπαθεί να αποτρέψει και να αντιμετωπίσει τις υβριδικές ενέργειες των αντιπάλων με ένα ευρύ φάσμα μέσων και διαδικασιών. Παράλληλα ενισχύει την ανθεκτικότητα και την ικανότητα να αντιμετωπίζει τις υβριδικές απειλές, προετοιμάζοντας όλες τις δυνάμεις για το ενδεχόμενο υβριδικών επιθέσεων (Thiele 2016, σ. 2).

Έτσι όπως εξελίσσεται το σύγχρονο περιβάλλον, σε συνδυασμό με τις ραγδαίες αλλαγές στο γεωπολιτικό σύστημα, ο ρόλος και η λειτουργία του ΝΑΤΟ είναι εξαιρετικά σημαντικός για την ασφάλεια, όχι μόνο των κρατών μελών, αλλά και παγκοσμίως. Από την ίδρυση της η Συμμαχία είχε θέσει ως κύριο σκοπό για την λειτουργία της, την διασφάλιση της συλλογικής άμυνας και ασφάλειας, για να μπορεί να αποτρέπει επιθέσεις συμβατικού χαρακτήρα, αλλά και επιθέσεις που προέρχονται από την νέα μορφή προκλήσεων όπως ο υβριδικός πόλεμος (Guchua 2018, σ. 214). Το ΝΑΤΟ χρειάζεται να προσαρμόζεται και να εξελίσσεται στις νέες προκλήσεις και απειλές για την ασφάλεια των κρατών μελών του (Ratsiborynska 2018, σ. 1). Οι προκλήσεις αυτές αναφέρθηκαν από τον Γενικό Γραμματέα του ΝΑΤΟ Jens Stoltenberg, ως μέρος της *«νέας κανονικότητας»* (Ozawa 2021, σ. 2). Όπως αναφέρει ο ίδιος ο οργανισμός, η σταθερή δέσμευση της συλλογικής ασφάλειας για όλα τα κράτη μέλη, παραμένει σταθερή για απειλές οποιασδήποτε μορφής (ΝΑΤΟ 2022, σ. 1). Στην μετά εποχή του Ψυχρού Πολέμου, ο βασικός άξονας του ΝΑΤΟ είναι η προσαρμοστικότητα και η ικανότητα αντιμετώπισης

των αλλαγών (Malksoo 2018, σ. 382). Ωστόσο η προσαρμογή του ΝΑΤΟ στο σύγχρονο περιβάλλον ήταν και είναι μία από τις βασικότερες και δυσκολότερες προκλήσεις του. Τα κράτη μέλη αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της μετατροπής του οργανισμού, σε μία ευέλικτη και αποτελεσματική συμμαχία, που θα είναι ικανή να εξασφαλίσει τα εθνικά συμφέροντα των κρατών, αλλά και τα συμφέροντα του ίδιου του οργανισμού, μέσω κοινών επιχειρήσεων και πρωτοβουλιών (Gruszczak 2018, σ. 2).

Πως αντιλαμβάνεται όμως το ΝΑΤΟ τον υβριδικό πόλεμο; Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέραμε τον ορισμό και την έννοια από πλευράς ΝΑΤΟ για τον υβριδικό πόλεμο. Τονίσαμε επίσης στην προηγούμενη παράγραφο, ότι το ΝΑΤΟ περιλαμβάνει στα στρατηγικά του έγγραφα και σχεδόν σε κάθε σύνοδο κορυφής (μετά την Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας), τον όρο του υβριδικού πολέμου. Αυτό δείχνει την μεγάλη σημασία που δείχνει ο οργανισμός στην έννοια του υβριδικού πολέμου (Caliskan & Liegeois 2020, σ. 296). Ποια είναι όμως η αντίληψη του ΝΑΤΟ για την συγκεκριμένη μορφή πολέμου; Αυτό είναι σχετικά δύσκολο να απαντηθεί. Δεδομένου ότι το ΝΑΤΟ είναι μία συμμαχία - οργανισμός που αποτελείται από τριάντα χώρες μέλη, είναι κατανοητό ότι κάθε χώρα αντιλαμβάνεται διαφορετικά την έννοια του υβριδικού πολέμου.

Οι Caliskan & Liegeois (2020, σσ. 299-301), προσπάθησαν μέσα από συνεντεύξεις που διερεύνησαν με αξιωματούχους εντός ΝΑΤΟ, να κατανοήσουν ποια είναι η αντίληψη τους για τον υβριδικό πόλεμο. Όταν ρωτήθηκαν οι αξιωματούχοι πως αντιλαμβάνονται τον υβριδικό πόλεμο, οι περισσότερες απαντήσεις κινήθηκαν μέσα στα πλαίσια των περισσότερων επιστημονικών μελετών. Ανέφεραν τον υβριδικό πόλεμο ως *«τη χρήση όλων των μέσων που είναι διαθέσιμα για την επίτευξη του πολιτικού στόχου»*, ως *«τον συνδυασμό συμβατικών και αντισυμβατικών, συμμετρικών και ασύμμετρων, φανερών και κρυφών, στρατιωτικών και μη στρατιωτικών μέσων».* Ένας άλλος αξιωματούχος ανέφερε *«ο υβριδικός πόλεμος στην πραγματικότητα είναι τα πάντα»*. Αρκετοί από τους ερωτηθέντες στην περιγραφή του υβριδικού πολέμου, πρότειναν τον όρο του *«πολιτικού πολέμου»*, για τον λόγο ότι η χρήση και ο ρόλος των στρατιωτικών δυνάμεων συνήθως είναι περιορισμένος. Θεωρούν τον υβριδικό πόλεμο ως μία ολιστική προσέγγιση για όλα τα μη συμβατικά μέσα που χρησιμοποιούνται, ανάμεσα σε μία γκρίζα ζώνη και κινούνται μεταξύ ειρήνης και πολέμου, με σκοπό να παραμένουν κάτω από τα όρια του άρθρου 5 της Συνθήκης της Ουάσινγκτον. Ορισμένοι πρότειναν τον όρο του *«πληροφοριακού πολέμου»*. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή θεωρούν τον υβριδικό πόλεμο ως την ολοκληρωμένη χρήση εργαλείων με σκοπό να επηρεάσουν της ενέργειες τον αντιπάλων κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων, ή ακόμα και να επηρεάσουν αντίληψη της κοινωνίας.

Παρόλο που το ΝΑΤΟ με αναφορές του έχει ορίσει τι θεωρεί υβριδικό πόλεμο, παρατηρούμε την διαφορετική προσέγγιση και αντίληψη που υπάρχει εντός του Οργανισμού από το προσωπικό, αλλά και από τα ίδια τα κράτη μέλη του. Εδώ γεννιέται το ερώτημα πως μπορεί το ΝΑΤΟ να περιμένει να αντιμετωπίσει τις απειλές που εμφανίζονται με την μορφή του υβριδικού χαρακτήρα, όταν προκαλείται σύγχυση και δεν υπάρχει συμφωνία εντός της Συμμαχίας ως το τι είναι τελικά ο υβριδικός πόλεμος, θεωρώντας πως είναι ένας όρος αρκετά ευρύς και διφορούμενος για να είναι χρήσιμος. Σε αυτό που φαίνεται όμως να συμφωνούν οι περισσότεροι ερωτηθέντες, όπως και πολλοί μελετητές, είναι ότι ο υβριδικός πόλεμος, δεν είναι ένα νέο είδος ή μία νέα έννοια πολέμου, αλλά ένας πόλεμος που αντιπροσωπεύει την σύγχρονη τρέχουσα μορφή του πολέμου. (Caliskan & Liegeois 2020, σσ. 303, 305,308; Van Puyvelde 2015).

Όπως αναφέραμε στο δεύτερο κεφάλαιο ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ Jens Stoltenberg, αναγνωρίζει ότι ο υβριδικός πόλεμος δεν είναι κάτι καινούργιο. Οι πρώτες αναφορές του ΝΑΤΟ για τον υβριδικό πόλεμο εντοπίζονται από το 2006, για να περιγράψουν τη στρατηγική που χρησιμοποίησε η Χεζμπολάχ στον πόλεμο του Λιβάνου (Δασκαλάκης 2021, σσ. 31-32). Στοιχεία υβριδικού πολέμου εκδηλώθηκαν επίσης το 2008 κατά την διάρκεια του πολέμου μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας, όταν η πρώτη εξαπέλυσε επίθεση συνδυάζοντας στρατιωτικά και μη στρατιωτικά μέσα. Ωστόσο μόλις το 2010 έγιναν οι πρώτες συζητήσεις για το πώς αντιλαμβάνεται το ΝΑΤΟ τον υβριδικό πόλεμο, ορίζοντας ως ενέργειες των αντιπάλων, που έχουν την ικανότητα να χρησιμοποιούν ταυτόχρονα συμβατικά και μη συμβατικά μέσα για την επίτευξη των στόχων τους. Το 2011 σε έκθεση του ΝΑΤΟ περιγράφεται ως ένας όρος «ομπρέλα», ο οποίος περιλαμβάνει μία μεγάλη γκάμα απειλών και ενεργειών, που χρησιμοποιούνται μεμονωμένα ή σε συνδυασμό από αντιπάλους, ενώ μπορεί να αποτελούνται από κρατικούς ή μη κρατικούς φορείς, για την επίτευξη μακροπρόθεσμων πολιτικών στόχων.

Στην πραγματικότητα όμως η πρώτη φορά που έγινε αντιληπτή από τον οργανισμό η πρόκληση των υβριδικών απειλών για την ασφάλεια της Συμμαχίας, ήρθε κατά την επίθεση της Ρωσίας στα γεγονότα του 2014 στην Ουκρανία με την χρήση υβριδικών τακτικών. Ο λόγος ήταν ότι για πρώτη φορά υπήρξε τόσο μεγάλη ένταση, αποτελεσματικότητα και συνδυασμός των υβριδικών τακτικών, που χρησιμοποιήθηκαν από την πλευρά ενός επιτιθέμενου (Ruble & Robertd 2019, σ. 61). Από το σημείο εκείνο η δυναμική της έννοιας των επιθέσεων υβριδικού χαρακτήρα, αυξήθηκε χαρακτηριστικά, αναγκάζοντας το ΝΑΤΟ να θεωρήσει την αντιμετώπιση τους ως ένα κρίσιμο για την διαμόρφωση της στρατηγικής του (Δασκαλάκης 2021, σ. 31). Συνέπεια των παραπάνω, να παρουσιαστεί κατά διάρκεια της Συνόδου Κορυφής στην Ουαλία, η εμφάνιση των

υβριδικών αλλαγών ως μια νέα πρόκληση για το ΝΑΤΟ, σχετικά με την ασφάλεια των κρατών μελών και των εταίρων (Ruble & Roberts 2019, σ. 62).

Όπως προκύπτει από την Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας, το ΝΑΤΟ έρχεται αντιμέτωπο με διαφορετικές στρατηγικές σε θέματα υβριδικών προκλήσεων. Οι προκλήσεις αυτές προέρχονται τόσο από κρατικούς οργανισμούς (π.χ. Ρωσία), όσο και από μη κρατικούς οργανισμούς (π.χ. Daesh) ταυτόχρονα. Οι προκλήσεις αποτελούνται από διαφορετικούς παράγοντες και διάφορες μορφές σύγχρονου υβριδικού πολέμου. Ως εκ τούτου ΝΑΤΟ θα χρειαστεί να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις και από τις δύο πλευρές, απαιτώντας στρατηγικές που θα επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα (Calha 2015, σσ. 3-4; Breedlove 2015, σ. xxi).

4.2.1 Η Αντιμετώπιση των Υβριδικών Απειλών από το ΝΑΤΟ

Για να αντιμετωπιστούν οι υβριδικές απειλές, απαιτείται η ύπαρξη καλής στρατηγικής και ικανότητας. Από μόνες τους οι παραδοσιακές στρατιωτικές δυνάμεις δεν μπορούν να ανταποκριθούν στην εξέλιξη ενός υβριδικού πολέμου. Η ταυτόχρονη υβριδική πρόκληση από διάφορες πλευρές, απαιτεί καλύτερη ικανότητα εντοπισμού και παρακολούθησης των αναδυόμενων απειλών, η οποία μπορεί να επέλθει μέσω της βελτίωσης της κοινής χρήσης πληροφοριών. Ωστόσο εντοπίζεται δυσκολία στις χώρες που συμμετέχουν στο ΝΑΤΟ να συμφωνήσουν για το ποια είναι η μορφή της σύγκρουσης, δημιουργώντας παράλληλα πρόβλημα στον έγκαιρο εντοπισμό και ανταπόκριση έναντι των απειλών του υβριδικού πολέμου. Οι μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις δεν επαρκούν στην αντιμετώπιση αυτής της μορφής πολέμου. Χρειάζεται να υπάρχει ευελιξία και προσαρμογή στην τακτική που ακολουθούν (Pramitasari 2021, σ. 276; Calha 2015, σ. 2).

Το ΝΑΤΟ για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις συγκεκριμένες απειλές, προσπαθεί να βελτιώσει τον ρόλο της πληροφόρησης στην στρατηγική του ΝΑΤΟ που περιλαμβάνει την προετοιμασία, την αποτροπή και την άμυνα (Ducaru 2016, σ. 7). Όπως αναφέραμε παραπάνω, οι σύγχρονες ένοπλες δυνάμεις πρέπει να βασίζονται στην ανάπτυξη των ικανοτήτων πληροφόρησης και την διατήρηση της υπεροχής στο τομέα των πληροφοριών. Τα εμπόδια που υπάρχουν στη κοινή χρήση και ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κρατών μελών, αποτελεί ένα καίριο ζήτημα εντός του της Συμμαχίας (Calha 2015, σ. 7). Όπως παρατηρούμε η πληροφόρηση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών εντός του ΝΑΤΟ. Στη συνέχεια θα αναλύσουμε τους τρόπους με τους οποίους το ΝΑΤΟ μέσω της πληροφόρησης προσπαθεί να απαντήσει στις προκλήσεις των υβριδικών απειλών και κατά συνέπεια του υβριδικού πολέμου.

4.3 ΝΑΤΟ και Πληροφόρηση

Το ΝΑΤΟ, μέσα από την προσπάθεια ανταλλαγής πληροφοριών, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών. Τα κράτη μέλη αγωνίζονται διαρκώς ώστε να αυξήσουν την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας της πληροφόρησης. Ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί η πληροφόρηση εντός ΝΑΤΟ σήμερα δεν διαφέρει κατά πολύ σε σχέση με τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής του. Η πληροφόρηση κατά κύριο λόγο είναι αποτέλεσμα των εθνικών υπηρεσιών πληροφόρησης των κρατών μελών, όπου κάθε μέλος συλλέγει πληροφορίες ξεχωριστά και στη συνέχεια τις μοιράζεται με τους υπόλοιπους συμμάχους. Ωστόσο το σημείο που άλλαξε τα δεδομένα ήταν λίγο μετά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου. Από εκείνο το σημείο ο οργανισμός είχε αναγνωρίσει την ανάγκη για μεγαλύτερη και ουσιαστικότερη ανταλλαγή πληροφοριών, με σκοπό την άμυνα κατά των αναδυόμενων απειλών. Για τον σκοπό αυτό στη Σύνοδο Κορυφής της Πράγας το 2002, ιδρύθηκε η Terrorist Threat Intelligence Unit (TTIU). Για να επιτευχθεί ο στόχος που είχαν ορίσει οι σύμμαχοι, το ΝΑΤΟ ίδρυσε το 2006 το NATO Intelligence Fusion Centre (NIFC) με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο. Ο σκοπός της δημιουργίας του είναι να παρέχει έγκαιρες, σχετικές και ακριβείς πληροφορίες για την υποστήριξη του σχεδιασμού και της εκτέλεσης επιχειρήσεων του ΝΑΤΟ, λαμβάνοντας παράλληλα πληροφορίες από στενούς συμμάχους εκτός οργανισμού, όπως η Ιαπωνία, η Αυστραλία ή η Νότιος Αφρική, για να επιτρέψει την αποτροπή και την άμυνα στον ευρωαντλαντικό χώρο (Deni 2015, σσ. 55-56; Korkisch 2010, σ. 8; IFC 2022).

Στη Σύνοδο Κορυφής της Λισαβόνας το 2010, τονίστηκε για μία ακόμα φορά η σημασία της ενίσχυσης της ανταλλαγής πληροφοριών, εντός της συμμαχίας, για την καλύτερη πρόβλεψη και πρόληψη απειλών. Την διετία 2010 – 2011, η συμμαχία για να κατορθώσει να συνδυάσει καλύτερα τις πληροφορίες που λάμβανε από τις πολιτικές και στρατιωτικές υπηρεσίες, ίδρυσε μία νέα μονάδα πληροφοριών, ενώ κατά την Σύνοδο Κορυφής του Σικάγο το 2012 αποφασίστηκε η έναρξη της πρωτοβουλίας του Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (JISR). Στη Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας το 2014, τα κράτη μέλη δεσμεύτηκαν για ακόμη μία φορά, για αύξηση της ανταλλαγής πληροφοριών για να βελτιώσουν τον έγκαιρο εντοπισμό πιθανών απειλών, αλλάζοντας την κουλτούρα που υπάρχει εντός του οργανισμού. Τον Ιούλιο του 2016 το ΝΑΤΟ, έχοντας επίγνωση της πολυπλοκότητας του σύγχρονου περιβάλλοντος και της ανάγκης για εύρεση νέων λύσεων σε θέματα πληροφόρησης, αποφάσισε να διορίσει τον πρώτο βοηθό Γενικό Γραμματέα Πληροφοριών και Ασφάλειας Dr. Arndt Freiherr Freytag von Loringhoven ως

επικεφαλή στη νέα υπηρεσία Joint Intelligence and Security Division (JISD), για την ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της πληροφόρησης και την επεξεργασία περίπλοκων επιχειρησιακών πληροφοριών, περιλαμβανομένης της ενισχυμένης διασυνδεσιμότητας, ολόκληρου του οργανισμού με στόχο όπως αναφέρει, «*την αύξηση* της *έγκαιρης προειδοποίησης και της ανθεκτικότητας»*. Την ίδια περίοδο πραγματοποιήθηκε άσκηση στα πλαίσια του JISR, με τετρακόσιους συμμετέχοντες από δεκαεπτά κράτη μέλη, σε δέκα διαφορετικές τοποθεσίες. Επιπλέον για την ενίσχυση και την βελτίωση της αντιμετώπισης των υβριδικών απειλών, το ΝΑΤΟ αναπτύσσει συνεργασία με άλλους δρώντες. Για τον λόγο αυτό τον Οκτώβριο του 2017 ιδρύθηκε σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) το European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (Hybrid CoE). Ωστόσο παρά τις όποιες ενέργειες έχει ακολουθήσει το ΝΑΤΟ τα τελευταία χρόνια, η ανταλλαγή πληροφοριών εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση μεταξύ των συμμάχων. Οι προκλήσεις αυτές όπως είναι λογικό είναι δύσκολο να ξεπεραστούν σε σύντομο χρονικό διάστημα (Ballast 2017, σσ. 2-11; Deni 2015, σσ. 56-57; Gruszczak 2018, σσ. 4-5; NATO 2017).

Ο υβριδικός πόλεμος έχει διαμορφώσει κατά πολύ τις προτεραιότητες και την διαδικασία συλλογής πληροφοριών. Οι απειλές είναι πιθανότερο να προέλθουν από μεμονωμένα άτομα, αντάρτες, μικρές οντότητες ή γενικότερα από μη στρατιωτικές δυνάμεις (Korkisch 2010, σ. 36). Το ΝΑΤΟ φαίνεται πως έχει αντιληφθεί την νέα πραγματικότητα των σύγχρονων απειλών. Η φύση της απειλής στην πραγματικότητα έχει αλλάξει δραματικά. Συνεπώς η αναζήτηση πληροφοριών πρέπει να επικεντρωθεί στις νέες απειλές. Στη στρατηγική ιδέα «*NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement»*, η συμμαχία χαρακτηρίζει ως χαμηλής πιθανότητας την ύπαρξη απειλής από συμβατικές επιθέσεις, αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι οι μελλοντικές απειλές είναι περισσότερο πιθανό να προέλθουν από αντισυμβατικές δυνάμεις. Οι συνεχιζόμενες αλλαγές και οι αυξανόμενες απειλές από μη κυβερνητικούς παράγοντες, καθιστούν αναγκαία την συνεργασία στην ανταλλαγή πληροφοριών (Treverton 2014, σ. 27; NATO 2020). Για τον λόγο αυτό το ΝΑΤΟ βελτιώνει συνεχώς τις διαδικασίες ανταλλαγής πληροφοριών, προκειμένου να μπορεί να προβλέπει έγκαιρα τις δραστηριότητες που εξελίσσονται κατά την διάρκεια υβριδικών επιθέσεων (Shea 2016).

4.3.1 Η Σημασία της Συνεργασίας στην Πληροφόρηση για την Αντιμετώπιση Υβριδικών Απειλών

Για πιο λόγο όμως είναι ανάγκη να υπάρχει συνεργασία στην ανταλλαγή πληροφοριών, εντός ΝΑΤΟ ή ακόμα και με άλλους δρώντες, για την αντιμετώπιση των

υβριδικών απειλών; Όπως είχε αναφέρει ο Gerasimov, η ουσία του υβριδικού πολέμου, είναι ότι βρίσκεται παντού (Szenes 2018 σ. 95). Καμία χώρα δεν μπορεί να βρίσκεται παντού, να εντοπίζει, να συλλέγει και να αναλύει όλες τις πληροφορίες συνεχώς (Rovner 2006, σ. 55; Tuzuner 2010, σ. vii). Συνεπώς ένας από τους κυριότερους λόγους είναι ότι κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει τα πάντα (Lefebvre 2003, σ. 534). Είναι αναγνωρισμένο ότι η αύξηση της συνεργασίας είναι το κλειδί της επιτυχίας των υπηρεσιών ασφαλείας (National Research Council 2011, σ.16).

Από την φύση της, η συμμαχία μπορεί να ανταλλάσσει πληροφορίες (Santamato & Beumler 2013, σ. 12). Ως εκ τούτου το NATO είναι σημαντικό να συνεργάζεται, για τον λόγο ότι αντιμετωπίζει μια σειρά προκλήσεων οι οποίες δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν χωρίς μία ενωμένη προσπάθεια. Συνεπώς η συνεργασία είναι απαραίτητη για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας. Οι γεωπολιτικές αλλαγές και η διαμόρφωση του σύγχρονου περιβάλλοντος, αυξάνει τον ρόλο της λειτουργίας του NATO στην αντιμετώπιση των σημερινών προκλήσεων που προέρχονται από υβριδικές επιθέσεις (Guchua 2018, σ. 214).

Όπως είχε αναφερθεί στην Εθνική Στρατηγικής Ασφαλείας του 2010, *«οι συμμαχίες είναι πολλαπλασιαστές δυνάμεων, όπου μέσω της πολυεθνικής συνεργασίας το αποτέλεσμα των ενεργειών θα είναι πάντα μεγαλύτερο από το να ενεργούσαμε μόνοι μας. Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να επωφελούμαστε αμοιβαία από τη συλλογική ασφάλεια»* (National Security Strategy 2010, σ.1). Στην εκστρατεία ενημέρωσης που διοργάνωσε το Center for European Policy Analysis (CEPA), την περίοδο από τον Ιανουάριο έως τον Ιούλιο του 2021, τονίστηκε η ανάγκη της συμμαχίας να μπορεί να εντοπίζει και προετοιμάζεται για μελλοντικές απειλές, αυξάνοντας την ταχύτητα αναγνώρισης και αντίδρασης του NATO. Αυτό υποστηρίζουν ότι μπορεί να επιτευχθεί με την συνεργασία στην ανταλλαγή πληροφοριών. Όπως υποστήριξε το 98% των ερωτηθέντων, η αύξηση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών και άλλων εταίρων, είναι μια από τις αποτελεσματικότερες στρατηγικές για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών. Στην ίδια την εκστρατεία, οι ειδικοί τόνισαν την επίσης την αύξηση της συνεργασίας με ιδιωτικούς φορείς. Ο λόγος είναι ότι ο ιδιωτικός τομέας κατέχει συχνά μεγάλο μέρος της υποδομής που αποτελούν μέρος ζωτικής σημασίας σε στόχους υβριδικών επιθέσεων (CEPA 2021).

Ωστόσο η κοινή χρήση και ανταλλαγή πληροφοριών δεν αποτελεί ένα καινούργιο θέμα συζήτησης. Στις 25 Μαΐου του 2017 στις Βρυξέλλες, τα κράτη μέλη συμφώνησαν σε ένα σχέδιο δράσης, για την καλύτερη αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών. Κατέληξαν στην ενίσχυση της συνεργασίας με την βελτίωση στην ανταλλαγή πληροφοριών, για να απατήσουν όπως ανέφεραν χαρακτηριστικά στις συγκεκριμένες απειλές (Ballast 2017,

σ.2). Το ΝΑΤΟ ξεκίνησε να αντιμετωπίζει τον υβριδικό πόλεμο έχοντας τους συμμάχους, σε συνεχή ετοιμότητα στο να συλλέγουν, ανταλλάσουν και να αξιολογούν πληροφορίες, για να τους υποστηρίξει στις ενέργειες αντιμετώπισης των υβριδικών απειλών. Οι υβριδικές απειλές με τις οποίες έρχεται το ΝΑΤΟ αντιμέτωπο απαιτούν μία ολιστική προσέγγιση, η οποία πρέπει να παρέχει την δυνατότητα σε ένα ευρύ φάσμα αντιμετώπισης τους. Για να εφαρμοστούν όμως όλα τα παραπάνω απαιτούνται αρκετοί πόροι, ώστε να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπιση (Guchua 2018, σ. 219-221).

4.3.2 Προβλήματα – Προκλήσεις που Αντιμετωπίζει

Στην παραπάνω παράγραφο αναλύσαμε την σημασία της συνεργασίας του ΝΑΤΟ στην ανταλλαγή πληροφοριών για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών. Ωστόσο προκύπτουν αρκετά ζητήματα στο κομμάτι αυτό. Ένα από αυτά είναι ότι η αύξηση των υβριδικών απειλών, απαιτεί μεγαλύτερες επενδύσεις σε γνώση, εξοπλισμό και ανθρώπινο δυναμικό, καθιστώντας την αποτελεσματική πληροφόρηση δύσκολη και μακροπρόθεσμη διαδικασία (Gruszczak 2018, σ. 2). Το ΝΑΤΟ δεν διαθέτει αρκετούς πόρους, ώστε να συλλέγει, να μοιράζεται και να αναλύει πληροφορίες, οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών (Giegerich 2016, σ. 71). Εδώ και αρκετά χρόνια το ΝΑΤΟ λειτουργεί κάτω από μία αυξημένη δημοσιονομική λιτότητα και μείωση των αμυντικών προϋπολογισμών (Abts 2015, σσ. 300-301). Αυτό αποτελεί ένα από τα προβλήματα, γιατί όπως είχε αναφέρει ο Pillar (2012) *«οι πόροι είναι περιορισμένοι, οι απειλές όμως όχι»*.

Ωστόσο ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η συμμαχία στην ανταλλαγή πληροφοριών, είναι οι πληροφορίες που μοιράζονται τα κράτη μέλη εντός της συμμαχίας. Αν και ανταλλάσουν πληροφορίες μεταξύ τους, οι μεγάλες δυνάμεις του οργανισμού αποκρύπτουν από τα υπόλοιπα μέλη, ορισμένες από αυτές, φοβούμενες την διαρροή και την κακή χρήση κοινών πληροφοριών, δημιουργώντας έλλειψη εμπιστοσύνης (Treverton 2018, σ. 16). Σε αυτό έρχεται να προστεθεί η διαφορά στην κουλτούρα, τη γλώσσα, τις δυνατότητες, τις υποδομές και τα εργαλεία συλλογής που υπάρχουν μεταξύ των μελών της συμμαχίας. Ο λόγος φαίνεται να είναι η ιδιότητα του υβριδικού πολέμου, να κινείται στα όρια μεταξύ ειρήνης και πολέμου, όπου τα κράτη μέλη δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν. Συνέπεια το ΝΑΤΟ να βασίζετε πάνω σε μία εσφαλμένη κατανόηση για την στρατηγική του σκέψη. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που τα κράτη μέλη δυσκολεύονται να καταλάβουν ότι ο πραγματικός λόγος πίσω από την αδύναμη αντίδραση του ΝΑΤΟ σε τέτοιου είδους απειλές είναι η έλλειψη πολιτικής βούλησης και όχι οι

δραστηριότητες που διεξάγονται κάτω από τα όρια του άρθρου 5. Η απουσία μίας κοινής αντίληψης για τις απειλές, οδηγεί τα κράτη μέλη, να μην κοινοποιούν τις πληροφορίες που συλλέγουν σε εθνικό επίπεδο, προτιμώντας τις διμερείς συνεργασίες στον τομέα αυτό. Κάθε κράτος μέλος, είναι πρώτα κράτος και μετά μέλος του οργανισμού (Ballast 2017, σσ. 3-4, 14-15; Gruszczak 2018, σ. 4). Ένας βασικός παράγοντας είναι ότι οι ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των συμμάχων πραγματοποιείται από τις υπηρεσίες του κάθε κράτους ξεχωριστά, σύμφωνα με τις εγχώριες πολιτικές, αντί να βασίζεται σε μία ενοποιημένη προσπάθεια στα πλαίσια για το οποίο ιδρύθηκε στην πραγματικότητα το NATO (Hanna et al 2017, σ. 31) Μία ακόμα σοβαρή πρόκληση που αντιμετωπίζει το NATO στη συνεργασία για ανταλλαγή πληροφοριών, είναι η εξισορρόπηση της διατήρησης της ελευθερίας των ατόμων, με την ασφάλεια των κρατών. Όπως είχε παραδεχτεί ο υπουργός δικαιοσύνης της Ιρλανδίας Michael McDowell, η ανάγκη για περισσότερη ασφάλεια, απαιτεί πρόσβαση σε περισσότερα προσωπικά δεδομένα (Aldrich 2004, σ. 734).

Επιπλέον εντός των κρατών μελών του οργανισμού υπάρχουν πολλές και αρκετές φορές παράλληλες υπηρεσίες πληροφοριών, οι οποίες λειτουργούν ανταγωνιστικά μεταξύ τους, αρνούμενες να ανταλλάσουν επαρκώς τις πληροφορίες που διαθέτουν. Αυτό οδηγεί σε ελλιπή εικόνα πληροφόρησης και σε έλλειψη συντονισμού. Σε αρκετές περιπτώσεις υπάρχουν κοινά αιτήματα από τις διάφορες υπηρεσίες πληροφοριών της συμμαχίας προς τα κράτη μέλη, οδηγώντας αυτά στην άρνηση να απαντήσουν εξαιτίας της δυσπιστίας που δημιουργείται. Συνέπεια των παραπάνω ζητημάτων είναι η διαμαρτυρία των υπαλλήλων που εργάζονται στις υπηρεσίες πληροφοριών του NATO για έλλειψη συντονισμού, συνεχή εναλλαγή του προσωπικού και για τη διαφορά που υπάρχει στα προγράμματα λογισμικού στο NATO και τα κράτη μέλη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την ελλιπή και μη έγκαιρη διανομή των πληροφοριών. (Korkisch 2010, σσ. 28, 37-38, 42).

Η ανταλλαγή πληροφοριών εντός του οργανισμού όπως είδαμε είναι και παραμένει προβληματική, κυρίως της έλλειψης κινήτρων ώστε να μοιραστεί σημαντικές πληροφορίες. Μπορούμε να συμφωνήσουμε με τον Hartmann (2017, σσ. 4-5) ο οποίος ανέφερε ότι η μεγαλύτερη απειλή για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των υβριδικών πολέμων, είναι τα ίδια τα κράτη μέλη. Ωστόσο το NATO αναγνωρίζει τα συγκεκριμένα ζητήματα και εργάζεται συνεχώς προς την κατεύθυνση επίλυσης τους (Hanna et al 2017, σ. 19).

Κεφάλαιο 5 – Συμπεράσματα

Στην παρούσα διπλωματική εργασία προσπαθήσαμε να αναλύσουμε, στον βαθμό που μας επέτρεψε η βιβλιογραφική επισκόπηση, τον ρόλο που διαδραματίζει η πληροφόρηση για το ΝΑΤΟ, στην αντιμετώπιση του υβριδικού πολέμου. Τα δεδομένα που καταγράψαμε αφορούν την περίοδο μετά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, δίνοντας περισσότερο έμφαση από τα γεγονότα της Ουκρανίας το 2014, έως την σημερινή εποχή.

Ο υβριδικός πόλεμος δεν αποτελεί νέο φαινόμενο στο παγκόσμιο περιβάλλον. Χαρακτηριστικά υβριδικών τακτικών εντοπίζονται από την αρχαιότητα. Στην πραγματικότητα αυτό που έχει αλλάξει είναι η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και ο εκσυγχρονισμός των μέσων που χρησιμοποιούνται. Οι νέες τεχνολογίες έχουν επηρεάσει την έκβαση των μεθόδων, τακτικών και των στρατηγικών κατά την εξέλιξη των υβριδικών επιχειρήσεων. Ο υβριδικός πόλεμος δεν διαφέρει σε κάτι από τον κοινό τον πόλεμο, απλώς αντικατοπτρίζει την μορφή της εποχής που εκδηλώνεται. Ο πόλεμος είτε είναι αρχαίος ή σύγχρονος, είτε υβριδικός ή μη, είναι πάντα πολύπλοκος και δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται από ένα επίθετο. Ουσιαστικά ο όρος του υβριδικού πολέμου χρησιμοποιείται για να περιγράψει τους πολέμους που δεν είναι κατά κύριο λόγο αυστηρά συμβατικοί. Αυτό που τον κάνει να ξεχωρίζει είναι η συνεχόμενη προσαρμογή στην κάθε εποχή που εξελίσσεται και ο συνδυασμός των στρατηγικών που εφαρμόζονται. Θεωρούμε πως ο υβριδικός πόλεμος είναι απλά μία ισχυρή παραλλαγή της σύγχρονης μορφής του πολέμου, συμφωνώντας με τον Clausewitz ο οποίος είχε αναφέρει χαρακτηριστικά ότι *«ο πόλεμος είναι ένας χαμαιλέοντας που προσαρμόζει τα χαρακτηριστικά του ανάλογα την εποχή"*.

Οι υβριδικές απειλές έχουν το χαρακτηριστικό ότι μπορούν να επηρεάσουν όλες τις διαστάσεις της ασφάλειας. Ως εκ τούτου για να αντιμετωπιστούν χρειάζεται να υιοθετηθεί μία ολιστική προσέγγιση με την συνεργασία μεταξύ κυβερνήσεων, οργανισμών, ιδιωτικού τομέα, αλλά ακόμα και ολόκληρης της κοινωνίας. Το ΝΑΤΟ ως απάντηση στη νέα μορφή πολέμου, πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζει τις συγκεκριμένες απειλές ώστε να μπορεί προετοιμάζετε και να τις αντιμετωπίζει έγκαιρα. Η στρατηγική του ΝΑΤΟ για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών αναφέρεται στην προετοιμασία, αποτροπή και άμυνα. Για να καταφέρει να το επιτύχει αυτό πρέπει να έχει την δυνατότητα να εντοπίζει και να αναλύει όσο το δυνατόν γρηγορότερα πληροφορίες, ώστε να έχει επίγνωση της κατάστασης που υπάρχει στο διεθνές περιβάλλον. Η πληροφόρηση μπορεί να αποτελέσει ένα από τα κρισιμότερα εργαλεία για την αντιμετώπιση του υβριδικού πολέμου. Η δύναμη από μόνη της δεν είναι αρκετή χωρίς την κατάλληλη πληροφόρηση. Όπως είχε τονίσει ο Sun Tzu (2003, σ. 34) *«αν γνωρίζεις τον εχθρό σου και τον εαυτό σου δεν χρειάζεται να*

ανησυχείς για την εξέλιξη εκατό μαχών». Για τον λόγο αυτό το ΝΑΤΟ βρίσκεται σε συνεχή ετοιμότητα, στο να συλλέγει, ανταλλάσει και αναλύει συνεχώς πληροφορίες.

Η αποτελεσματική πληροφόρηση είναι μία διαδικασία δύσκολη και μακροπρόθεσμη η οποία απαιτεί μεγάλες επενδύσεις σε γνώση, τεχνολογίες, εξοπλισμό και ανθρώπινο δυναμικό. Για να ξεπεραστούν τα εμπόδια αυτά το ΝΑΤΟ είναι αναγκασμένο να συνεργάζεται με άλλους διεθνείς δρώντες. Ωστόσο ούτε αυτό είναι εύκολη υπόθεση. Εντοπίζονται πολλά προβλήματα στη συνεργασία στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών, τόσο μεταξύ των κρατών μελών της συμμαχίας, όσο και με τους υπόλοιπους δρώντες. Αυτό είναι εύκολο αντιληπτό γιατί σχεδόν σε κάθε σύνοδο κορυφής που πραγματοποιείται επαναλαμβάνεται συνεχώς από τα κράτη μέλη, η ανάγκη για ενίσχυση στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους είναι δύσκολη η συγκεκριμένη διαδικασία. Οι βασικότεροι είναι ο φόβος για διαρροή των πληροφοριών που ανταλλάσουν οι σύμμαχοι μεταξύ τους, η έλλειψη κοινής αντίληψης των απειλών και το εθνικό συμφέρον. Ωστόσο υπάρχουν παράγοντες που μπορούν να βοηθήσουν να μετριαστούν οι παραπάνω προβληματισμοί. Τα οφέλη που μπορούν να αποκομίσουν από την συνεργασία στην ανταλλαγή πληροφοριών είναι ένας από αυτούς. Το γεγονός ότι καμία υπηρεσία πληροφοριών δεν διαθέτει όλα τα απαραίτητα μέσα στο να συλλέγει και να αναλύει συνεχώς πληροφορίες, στην πραγματικότητα «αναγκάζει» τους συμμάχους να συνεργάζονται για να καλύψουν τα κενά που δημιουργούνται.

Ωστόσο προκύπτουν ορισμένα ερωτήματα στο σημείο αυτό. Τι είδους πληροφόρηση και πόσες πληροφορίες θα μοιραστούν οι δρώντες μεταξύ τους; Τα κράτη μέλη πρέπει να μάθουν να συνεργάζονται στην ανταλλαγή πληροφοριών, όπως γνωρίζουν και εφαρμόζουν τόσα χρόνια με την ανταλλαγή στρατιωτικών δυνάμεων. Δεδομένου ότι πολλές από τις απειλές προέρχονται από δίκτυα που είναι παγκόσμια συνδεδεμένα μεταξύ τους, το ΝΑΤΟ πρέπει να συνεργάζεται με όλο και περισσότερους δρώντες ώστε να υπάρξει μία παγκόσμια απάντηση από την πλευρά τους. Η πληροφόρηση μπορεί να αποτελέσει την πρώτη γραμμή άμυνας έναντι των απειλών.

Αν και αρκετοί συμφωνούν με την άποψη ότι ο υβριδικός πόλεμος δεν είναι κάτι διαφορετικό από τον πόλεμο που γνωρίζαμε τόσα χρόνια, δημιουργείται το ερώτημα γιατί το ΝΑΤΟ χρησιμοποιεί την έννοια του υβριδικού πολέμου στα στρατηγικά της έγγραφα και δεν δίνει έμφαση στην αντιμετώπιση του με τους τρόπους που ήδη γνωρίζει, απλά προσαρμόζοντας τους στις σύγχρονες απαιτήσεις, του διεθνούς περιβάλλοντος; Το ΝΑΤΟ πρέπει να θεωρήσει τον υβριδικό πόλεμο όχι ως μία νέα ξεχωριστή έννοια πολέμου, αλλά να τον αντιμετωπίζει ως ένα πόλεμο της σύγχρονης εποχής που ζούμε. Αντί να αναζητήσει

την δημιουργία νέων δομών για να αντιμετωπίσει τις απειλές, πρέπει να εκμεταλλευτεί τα ήδη υπάρχοντα μέσα που διαθέτει, προσαρμόζοντας τα όμως στις απαιτήσεις που έχει δημιουργήσει το σύγχρονο διεθνές περιβάλλον σε συνάρτηση με την ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας. Έμφαση πρέπει να δώσει στον ρόλο της πληροφόρησης για να μπορεί να προετοιμάζεται, να αποτρέπει και να αμύνεται στην σύγχρονη μορφή πολέμου. Η πληροφόρηση όμως για να λειτουργήσει σωστά απαιτεί να υπάρχουν επαρκείς διαθέσιμοι πόροι, όχι μόνο για να μπορεί να συλλέξει πληροφορίες, αλλά και για να μπορέσει να τις αναλύσει.

Το ΝΑΤΟ χρειάζεται να παρέχει τα παραπάνω στις υπηρεσίες πληροφοριών, για να έχει πρόσβαση σε όσο ο δυνατόν καλύτερη πληροφόρηση, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις νέες απειλές. Η σημασία της πληροφόρησης και της ανταλλαγής πληροφοριών εντός της συμμαχίας είναι ένας καθοριστικός παράγοντας. Κύριο συμπέρασμα είναι ότι το ΝΑΤΟ πρέπει να προσαρμόζεται στο σύγχρονο, πολύπλοκο και μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον, ενισχύοντας την συνεργασία και την εμπιστοσύνη για να καταφέρει να αυξήσει την ανθεκτικότητα, αναγνωρίζοντας παράλληλα έγκαιρα τις νέες αναδυόμενες απειλές. Απαιτείται να υπάρχει γρήγορος εντοπισμός, συλλογή και ανάλυση πληροφοριών. Για να το επιτύχει αυτό χρειάζεται συνεχής ετοιμότητα στη συλλογή και ανταλλαγή πληροφοριών, ξεπερνώντας τα προβλήματα που προκύπτουν από την έλλειψη συνεργασίας και εμπιστοσύνης, τόσο εντός του οργανισμού και των κρατών μελλών, όσο και μεταξύ του οργανισμού με διεθνείς δρώντες.

Επίλογος

Ο πόλεμος δεν είναι μία σταθερή δραστηριότητα. Έχει την ιδιότητα να προσαρμόζεται και να εξελίσσεται παίρνοντας διαφορετική μορφή στην κάθε εποχή που διαδραματίζεται. Ο υβριδικός πόλεμος είναι ένας νέος δημοφιλής όρος που αναφέρεται στο σύγχρονο πόλεμο που έχει παρουσιαστεί τα τελευταία χρόνια. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι ο συνδυασμός συμβατικών και μη συμβατικών, στρατιωτικών και μη στρατιωτικών ενεργειών, που καθιστούν τις ενέργειες για εντοπισμό, αναγνώρισης και αντιμετώπισης εξαιρετικά δύσκολες. Στην πραγματικότητα ο υβριδικός πόλεμος δεν είναι ένα νέο φαινόμενο και δεν μεταβάλει την φύση του πολέμου. Αυτό που τον κάνει να ξεχωρίζει σε σχέση με το παρελθόν είναι ο συνδυασμός των μέσων που χρησιμοποιούνται, της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας και της πολυπλοκότητας του σύγχρονου περιβάλλοντος. Το ΝΑΤΟ πρέπει να σταματήσει να βλέπει τα πάντα «υβριδικά» και να επικεντρωθεί στα χαρακτηριστικά και την διασύνδεση των νέων απειλών, κάνοντας χρήση των μέσων που ήδη διαθέτει, με την προϋπόθεση όμως να τα προσαρμόσει και να τα εξελίξει στα δεδομένα της σύγχρονης εποχής. Η στρατηγική του ΝΑΤΟ για την αντιμετώπιση του υβριδικού πολέμου βασίζεται στην προετοιμασία, στην αποτροπή και στην άμυνα. Η κατάλληλη και έγκαιρη απάντηση για την αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών, μπορεί να επέλθει με ην βοήθεια της πληροφόρησης. Η πληροφόρηση αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο καθώς οι λειτουργίες της πληροφόρησης (συλλογή και ανάλυση πληροφοριών, μυστική δράση και αντιπληροφόρηση), είναι κατάλληλες για να τον συγκεκριμένο σκοπό. Ωστόσο είναι απαραίτητο να υπάρχει προσαρμογή και καλύτερη συνεργασία των υπηρεσιών πληροφοριών, στα νέα δεδομένα που έχουν δημιουργηθεί από τις απειλές του υβριδικού πολέμου. Για να επιτευχθεί αυτό απαιτείται μία ολιστική προσέγγιση. Το ΝΑΤΟ πρέπει να αυξήσει την συνεργασία μεταξύ των συμμάχων και άλλων διεθνών δρώντων στην ανταλλαγή πληροφοριών για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τον υβριδικό πόλεμο.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Abts, J. (2015), «NATOS's Very High Readiness Joint Task Force: Can the VJTF Give New elan to the NATO Response Force?» : Lasconjarias, G. & Larsen, A. (editors), *NATO's Response to Hybrid Threats*, Rome: NATO Defense College, pp.295-308

Aldrich, R. (2004), Transatlantic Intelligence and Security Cooperation, *International Affairs*, Vol.80 No.4, pp. 731-753

Ballast, J. (2017), Trust (in) NATO the Future of Intelligence Sharing Within the Alliance, Rome: NATO Defense College No. 140

Beerbower, M.T & Wheaton, K.J. (2006). Towards a New Definition of Intelligence, *Stanford law and policy review,* 17, pp. 319-330

Betts, R. (2007), *Enemies of Intelligence*, New York: Columbia University Press

Breedlove, Ph. (2015), «Foreword», In: Lasconjarias, G. & Larsen, A. (editors), *NATO's Response to Hybrid Threats*, Rome: NATO Defense College, pp. xxi - xxv

Bunn, E. (2007), «Can Deterrence Be Tailored?», *Institute for National Strategic Studies*, National Defense University

Caliskan, M. (2019) Hybrid warfare through the lens of strategic theory, Defense & Security Analysis, 35:1, 40-58

Caliskan, M. & Liegeois, M. (2020), The concept of 'hybrid warfare' undermines NATO's strategic thinking: insights from interviews with NATO officials, Small Wars & Insurgencies, 32:2, pp. 295-319

Carment, D. & Belo, D. (2018), *War's Future: The Risks and Rewards of Grey Zone Conflict and Hybrid Warfare*, Canadian Global Affairs Institute

Cartmell, C. (2022), *Long term intelligence sharing: the Five Eyes and the European Union*, Journal of Intelligence History

Cullen, P. & Reichbornn-Kjennerud, e. (2017), *«Understanding Hybrid Warfare»*, MCDC Countering Hybrid Warfare Project

Deni, J. (2015), «Beyond Information Sharing: NATO and the Foreign Fighter Threat», *Parameters* 45, no. 2

De Graaff, B. (2014), «By Way of Introduction: a Systemic Way of Looking at the Future of Intelligence», in: Duyvesteyn, I De Jong, B. & Van Reijn (editors), *The Future of Intelligence: Challenges in the 21st Century*, New York: Routledge, pp. 1-13

Dimitriu, G. & Duyvesteyn, I. (2014), «It May be 10 September 2001 Today», in: Duyvesteyn, I De Jong, B. & Van Reijn (editors), *The Future of Intelligence: Challenges in the 21st Century*, New York: Routledge, pp. 149-162

Dostri, O. & Michael, K. (2019) The Role of Human Terrain and Cultural Intelligence in Contemporary Hybrid and Urban Warfare, *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, Vol.21, No.1, 84-102

Ducaru, S. (2016), «*The Cyber Dimension of Modern Hybrid Warfare and its Relevance for NATO»*, Belgium: NATO Assistant Secretary, Europolity, vol. 10, no. 1

Elder, G. (2006), «Intelligence in War: It Can Be Decisive», *Winning With Intelligence*, Central Intelligence Agency, vol. 50, no. 2

Fägersten, B. (2010) «Bureaucratic Resistance to International Intelligence Cooperation – The Case of Europol», *Intelligence and National Security*, 25:4, 500-520

Fagersten, B. (2016), «Forward Resilience in the Age of Hybrid Threats: The Role of European Intelligence», in: D. Hamilton (editor), *Forward Resilience: Protecting Society in an Interconnected World*, Washington: Center for Transatlantic Relations, pp. 113-126

Giegerich, B. (2016), «Hybrid Warfare and the Changing Character of Conflict Hybrid Warfare and the Changing Character of Conflict», *Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes*, Vol. 15, No. 2 (Spring 2016), pp. 65-72

Gruszczak, A. (2018), *«NATO'S Intelligence Adaptation Challenge»*, GLOBSEC NATO Adaptation Initiative

Guchua, A. (2018), «Asymmetrical Threats and the Impact of Hybrid War On Global Security and Role of Nato in Ensuring Peace», in the: Ante Portas - Security Studies" No 2(11)/2018, pp. 213-224

Hanna, M., Granzow, D., Bolte, B. & Alvarado, A. (2017), «*NATO Intelligence and Information Sharing: Improving NATO Strategy for Stabilization and Reconstruction Operations»,* Connections QJ 16, no., pp. 5-33

Hartmann, U. (2017), «The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure», Rome: NATO Defense College, no. 139

Hernandez-Garcia, L. (2022), *«The grey zone: a conceptual approach from the Armed Forces»*, Opinion Paper IEEE 34/2022.

Hoffman, F. (2007), *«Conflitct in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars»*, Virginia: Potomac Institute for Policy Studiew

Hofman, F. (2010), *«Hybrid Threats': Neither Omnipotent Nor Unbeatable»,* vol. 54, Issue 3, pp. 441-455

Jensen, C., Mc Elreath, D. & Graves, M. (2013). *Introduction to Intelligence Studies* New York: CRC Press

Johnson, L. (2007), *Handbook of Intelligence Studies*, New York: Routledge

Keegan, J. (2010), *Intelligence in War*, New York: Random House

Kibaroglou, M. (2006), Contemporary Security Challenges: Is Classical Deterrence an Adequate Response?, In: Aydin, M & Ifantis, K. (Eds), *International Security Today: Understanding Change and Debating Strategy*, Ankara: Center for Strategic Research

Korkisch, F. (2010), «NATO Gets Better Intelligence: New Challenges Require New Answers to Satisfy Intelligence Needs for Headquarters and Deployed/Employed Forces», Vienna: IAS

Lasconjarias, G. & Larsen, A. (2015), NATO's Response to Hybrid Threats, Rome: NATO Defense College

Leigh, L. (2007), The Accountability of Security and Intelligence Agencies, In: L. Johnson (Ed), *Handbook of Intelligence Studies*, New York: Routledge pp. 67-81

Lefebvre, S. (2003), «*The Difficulties and Dilemmas of International Intelligence Cooperation, International Journal of Intelligence and CounterIntelligence»,* 16:4, 527-542

Liaropoulos, A. (2006), «A (R)Evolution in Intelligence Affairs? In Search of a New Paradigm», Athens: RIEAS

Liaropoulos, A. (2008), A Review of: "The Three Foes of Intelligence", , 21:2, pp. 405-408

Lowenthal, Mark M. (2002) Intelligence: From Secrets to Policy, 2nd edn, Washington, DC: Congressional Quarterly Press.

Marrin, S. (2007), «Adding value to the intelligence product», , In: L. Johnson (Ed), *Handbook of Intelligence Studies*, New York: Routledge pp. 199-210

Metz, S. (2000), *Armed Conflict in the 21st Century: The Information Revolution and Post-Modern Warfare,* US Army War College Press

Miranda Calha, J. (2015), *«Hybrid Warfare: NATO'S New Strategic Challenge?»,* NATO Parliamentary Assembly: Defence and Security Committee

Monaghan, S. (2019), «Countering Hybrid Warfare: So What for the Future Joint Force?», *Institute for National Strategic Security, National Defense University,* Vol. 8, No. 2, pp. 82-89

National Research Council. 2011. *Intelligence Analysis for Tomorrow: Advances from the Behavioral and Social Sciences*. Washington, DC: The National Academies Press

NATO (2022), *Strategic Concept*, Madrid: Heads of State and Government at the NATO

Oman, D. (2014), «The Future of Intelligence: What are the Threats, the Challenge and the Opportunities?», In: Duyvesteyn, I De Jong, B. & Van Reijn (editors), *The Future of Intelligence: Challenges in the 21st Century*, New York: Routledge, pp. 14-26

Ozawa, M. (2021). «Adapting NATO to Grey Zone Challenges From Russia». In: T. Tardy (Ed.), *NATO 2030: new technologies, new conflicts, new partnerships* (pp. 19–32), NATO Defense College

Pramitasari, A. (2021), «The Role of Intelligence in Dealing with the Threat of Hybrid War The Role of Intelligence in Dealing with the Threat of Hybrid War», *The International Journal of Business Management and Technology,* Vol. 6 Issue 1

Ratsiborynska, V. (2018), «Russia's Hybrid Warfare in the Form of its Energy Manoeuvers Against Europe: How the EU and NATO Can Respond Together?», *Research Paper,* Rome: NATO Defence College, N. 147

Richelson, J. (2007), «The technical collection of intelligence», , In: L. Johnson (Ed), *Handbook of Intelligence Studies*, New York: Routledge pp. 105-117

Reichborn-Kjennerud, E. & Cullen, P. (2016), What is Hybrid Warfare?, *Norwegian Institute of International Affairs,* Policy Brief (1/2016)

Rovner, J. (2006), NATO Intelligence Sharing in the 21st Century, *Columbia School of International and Public Affairs Capstone Research Project*, Spring 2013

Ruble, M. & Robertd, C. (2019), «Nato's Response to Hybrid Threats», In; *The Alliance Five Years after Crimea: Implementing the Wales Summit Pledges*, NATO Defense College, pp. 61-69

Russell, R. (2007), «Achieving all-source fusion in the Intelligence Community», In: L. Johnson (Ed), *Handbook of Intelligence Studies*, New York: Routledge pp. 189-198

Santamato, S. & Beumler, M.T. (2013), *The New NATO Policy Guidelines on Counterterrorism: Analysis, Assessments, and Action,* Institute for National Strategic Studies Strategic Perspectives, No. 13

Szenes, Z. (2018), «Military Security Today. New Threats, New Wars, New Theories», In: G. Finszter & I. Sabjanics (Ed), *Security Challenges in thw 21st Century,* Budapest: Dialog Campus, pp. 69-104

Thiele, R. (2021), *Hybric Warfare,* Koln: Springer

Thiele, R. & Schmid, J. (2020), «*Hybrid Warfare: Future & Technologies»*, Hybrid CoE

Thiele, R. (2016) «Building Resilience Readiness against Hybrid Threats – A Cooperative European Union / NATO Perspective», *ISPSW,* No. 449

Treverton, G. (2014), «The Future of Intelligence: Changing Threats, Evolving Methods», in: I. Duyvesteyn, B. De Jong & J. Van Reijn (Ed), *The Future of Intelligence,* New York: Routledge, pp. 27-38

Treverton, G., Thvedt, A., Chen, A., Lee, K. & McCue, M. (2018), *Addressing Hybrid Threats*, Bromma: Swedish Defence University

Treverton, G. (2018), «The Intelligence Challenges of Hybrid Threats: Focus on Cyber and Virtual Realm», Bromma: Swedish Defence University

Tuzuner, M. (2010), *Intelligence Cooperation Practices in the 21st Century: Towards a Culture of Sharing,* Ankara: NATO

Webb, St. (2014), *«Improvements Needed for Operational and Tactical Intelligence Sharing in NATO*», Defence Against Terrorism Review Vol. 6, No. 1, Spring&Fall 2014, pp. 47-62

Wither, J. (2016), «Making Sense of Hybrid Warfare», *Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes*, Vol. 15, No. 2 (Spring 2016), pp. 73-87

Zsolt, H. (2009), *«Intelligence and Electronic Warfare on the Digital Battlefield»*, Vol. 4: (No. 3) pp. 258-264. (2009)

Ελληνόγλωσση

Robbins, St. & Judge, T. (2018), *Οργανωσιακή Συμπεριφορά: Βασικές Έννοιες και Σύγχρονες Προσεγγίσεις*, 2η Έκδοση, (μτφρ.) Α. Πλατάκη, Αθήνα: Κριτική

Δασκαλάκης, Ι. (2021), «Περί Υβριδικών Απειλών και Πολέμων», στο: Χ. Χασουφίδου (επιμ.), *Υβριδικοί Πόλεμοι,* Αθήνα: Ινφογνώμων, σσ. 11-57

Κολοβός, Α. (2020), «Σύγχρονες Προκλήσεις Διαχείρισης των Πληροφοριών στην ΠΑ», *Αεροπορική Επιθεώρηση*, Τεύχος 119, σελ. 20-36

Κωνσταντόπουλος, Ι. (2014), *Πληροφόρηση και Ελληνική Υψηλή Στρατηγική*, στο Πρώτο Συνέδριο Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων

Κωνσταντόπουλος Ι. (2018), *Πληροφόρηση και Ασφάλεια: Μία Άρρηκτη Σχέση*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Κωνσταντόπουλος, Ι. (2020), «Υβριδικός Πόλεμος και Πληροφόρηση», *Αεροπορική Επιθεώρηση*, Τεύχος 118, σελ. 4-21

Λιαρόπουλος, Α. (2011), «Στρατηγική Επικοινωνία και Τηλεοπτική Κάλυψη του Πολέμου στην Εποχή της Πληροφορίας», *Φιλελεύθερη Έμφαση,* σσ. 38-45

Χουζούρης, Κ. (2021), *«Η Υβριδική Διάσταση της Σύγκρουσης Ρωσίας – Ουκρανίας»*, στο: Χ. Χασουφίδου (επιμ.), *Υβριδικοί Πόλεμοι,* Αθήνα: Ινφογνώμων, σσ. 143-178
Sun Tzu, 2003, Η Τέχνη του Πολέμου, μετάφραση Λέκκου, Εκδόσεις Περίπλους

Διατριβές

Ασημακόπουλος, Δ. (2022), *Πληροφόρηση & Επιβολή του Νόμου: Θεωρία και Πράξη,* Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Ηλεκτρονικές Πηγές

Bilal, A., (2021), *Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and 'Trust' as the Antidote*, στο: https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/11/30/hybrid-warfare-new-threats-complexity-and-trust-as-the-antidote/index.html (πρόσβαση 09/11/22)

CEPA (2021), *Hybrid Warfare of the Future: Sharpening NATO's Competitive Edge*, στο: https://cepa.org/comprehensive-reports/hybrid-warfare-of-the-future (πρόσβαση 18/12/2022)

Harrington, J. & McCabe, R., (2018), Detect and Understand: Modernizing Intelligence for the Gray Zone, στο: https://www.csis.org/analysis/detect-and-understand-modernizing-intelligence-gray-zone (πρόσβαση 13/11/22)

Hoffman, F. & Orner, A. (2021), The Return of Great-Power Proxy Wars, στο: https://warontherocks.com/2021/09/the-return-of-great-power-proxy-wars (πρόσβαση 17/11/22)

IFC (2022), About Us, Our Mission, στο: https://web.ifc.bices.org/about-us (Πρόσβαση 17/11/22)

Landler, M. & Gordon, M., (2014), *NATO Chief Warns of Duplicity by Putin on Ukraine*, στο: https://www.nytimes.com/2014/07/09/world/europe/nato-chief-warns-of-duplicity-by-putin-on-ukraine.html (πρόσβαση 12/11/22)

nso.nato.int (2022), *Intellignce Record 17638*, στο: https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc (πρόσβαση 21/11/22)

crf.org (2007), *A Conversation with Michael V. Hayden*, στο: https://www.cfr.org/event/conversation-michael-v-hayden-0 (πρόσβαση 23/11/22)

NATO (2017), *NATO Welcomes Opening Of European Centre For Countering Hybrid Threats*, στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_143143.htm (πρόσβαση 17/12/22)

NATO (2022a), *A Short History of NATO*, στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm (πρόσβαση 3/12/2022)

NATO (2022b), *What is NATO;*, στο: https://www.nato.int/nato-welcome/index.html (πρόσβαση 3/12/2022)

NATO (2022c), *A "comprehensive approach" to crises*, στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51633.htm (πρόσβαση 3/12/2022)

NATO (2022d), *Partnerships: projecting stability through cooperation*, στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm (πρόσβαση 3/12/2022)

NATO (2022e), *NATO's capabilities*, στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49137.htm (πρόσβαση 4/12/22)

National Security Strategy (2010), *National Security Strategy 2010*, στο: https://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/46 (πρόσβαση 18/12/22)

Pillar, P. (2012), *Second-Guessing About Benghazi*, στο: https://nationalinterest.org/blog/paul-pillar/second-guessing-about-benghazi-7543 (πρόσβαση 22/12/22)

Shea, J. (2016), *Resilience: A Core Element of Collective Defense*, στο: https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html (πρόσβαση 22/12/22)

Van Puyvelde, D. (2015), *Hybrid war – does it even exist?*, στο: https://www.nato.int/docu/review/articles/2015/05/07/hybrid-war-does-it-even-exist/index.html (πρόσβαση 10/12/2022)

Κωνσταντόπουλος, Ι. (2016), *Πληροφόρηση (Intelligence) και Υψηλή Στρατηγική: Η περίπτωση της Ελλάδας!* στο: https://www.liberal.gr/amyna-diplomatia/pliroforisi-intelligence-kai-ypsili-stratigiki-i-periptosi-tis-elladas (πρόσβαση 22/11/22)